

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Article Type: Research article

Geliş Tarihi: 27.04.2022

Submitted: 27.04.2022

Kabul Tarihi: 24.05.2022

Accepted: 24.05.2022

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1109484>

Yaşar SEMİZ¹

Güngör TOPLU²

AFRODİT DAVASI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRK BASININDA SANSÜR UYGULAMASINA BİR ÖRNEK

Öz: Malatya Milletvekili Nasuhi Baydar Eylül 1939'da Fransız yazar Pierre Louys'in "Afrodit" isimli romanını Türkçeye çevirmişti. Türkçeye çevrilmesinin ardından roman, bazı okuyucular tarafından "müstehten" olduğu ve Türkiye'deki ahlaki değerlere zarar vereceği gerekçesi ile Şikâyet edildi. Polis tahkikatından sonra konunun İstanbul savcılığına intikal etmesiyle Afrodit davası başladı. Mahkeme, eserle ilgili Şehir tarihi yazması ile ünlenen İbrahim Hakkı Konyalı'yı bilirkişi tayin etti. Konyalı'nın, Afrodit kitabının müstehten olduğu konusunda görüş bildirmesi üzerine savcılık, kitabın toplatılmasına karar verdi. Kitabın yayımcısı Semih Lütfi Erciyas ile basımcısı Kenan Basımevi sahibi Kenan Dinçman hakkında dava açıldı. Yargı süreci devam ederken davaya ilişkin yazılarından dolayı Yunus Nadi, Necip Fazıl, Vala Nurettin, Şevket Rado, Halil Lütfi Dördüncü, Sabiha ve Zekeriya Sertel, Ethem İzzet Benice gibi yazarlar hakkında da davalar açıldı. Başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere birçok gazetede kalem kavgaları yaşanmaya başladı. Gelişmeler edebiyat ve yayın dünyasında yakından takip edildi. Davanın ilk celsesinde hâkim, söz konusu eserle ilgili uzman görüşü alınması için önce İstanbul Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden ardından da Millî Eğitim

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, ysemizselcuk@edu.tr , ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9204-8014>

² Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü; gtoplu@selcuk.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0511-3528>

Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu üyelerinden oluşturulan heyetlerden eserin müstehcen olup olmadığı ve bir sanat eseri olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda görüş istenmesine karar verdi. Bilirkişiler, romanın müstehcen olmadığı ve bir sanat eseri olduğu konusunda görüş bildirdi. Bu görüşün ardından mahkeme, Afrodit kitabı, onu çeviren yazar, yayınlayanlar ve kitap yüzünden açılan basın davaları hakkında beraat kararı verdi. Karar temyiz edildi ancak temyiz mahkemesi de beraat kararını onayladı.

Anahtar Kelimeler: Afrodit, Müstehcen, Sansür, Yargılama Süreci, İbrahim Hakkı Konyalı, Pierre Louys

Case of Aphrodite: An Example of Censorship Practice in the Turkish Press During the Second World War

Abstract: Nasuhi Baydar, the Malatya Deputy translated the "Aphrodite" novel of French writer Pierre Louys into Turkish in September 1939. After its translation into Turkish, the novel was complained to by some readers because it was obscene and would harm moral values in Turkey. After the police investigation, the case of Aphrodite started by transferring the matter to the Istanbul prosecutor's office. İbrahim Hakkı Konyalı, who is famous for writing the urban history about the work, was appointed by the court as an expert. Upon Konyalı's opinion that the book Aphrodite was obscene, the prosecutor's office decided to pull them off the shelf. A lawsuit was filed against Semih Lütü Erciyas, the publisher of the book, and Kenan Dinçman, the owner of the Kenan Printing House. While the legal process was continuing, lawsuits were also started against writers such as Yunus Nadi, Necip Fazıl, Vala Nurettin, Şevket Rado, Halil Lütü Sahne, Sabiha and Zekeriya Sertel, and Ethem İzzet Benice for their articles on the case. War of papers began to take place in many newspapers, especially in the Cumhuriyet newspaper. The developments were closely followed in the literature and publishing world. In the first session of the case, the judge decided to ask the committees formed from the faculty members of the Faculty of Letters, Istanbul University, and the members of the Board of Education and Discipline of the Ministry of National Education to receive an expert opinion on the work in question, on whether or not the work is obscene and whether or not it can be considered a work of art. The experts expressed that the novel is not obscene and is a work of art. Following this opinion, the court return a verdict of not guilty on the book of Aphrodite, the writer who translated it, the publishers, and the press cases filed because of the book. The decision was appealed, but the Supreme Court upheld the acquittal

Keywords: Aphrodite, Obscene, Censor, Judgment Process, İbrahim Hakki Konyalı, Pierre Louys.

GİRİŐ

Türk tarihinde kitap yargılamaları ve yasaklamalar, siyasi içerik, dini propaganda, devlet büyükleri aleyhinde yapılan yayımlar, milletleri rencide edici olmaları ve müstehcenlik gibi sebeplerden dolayı birçok kez gündeme gelmişti³. Matbaanın kuruluşundan sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nde ilk yasaklanan kitap Enderûnlu Fâzıl'ın *Defter-i Aşk* isimli kitabıdır⁴. Daha sonraki dönemlerde de yasaklamalar devam etti. “Muzır” düşüncelerini kitaplar vasıtası ile yaymaya çalıştığı gerekçesi ile “*Yunan İhtilal Tarihi ve Yunan İhtilali Kahraman Kızı*” adındaki iki kitabın Osmanlı topraklarına giriŐi yasaklanmıştı⁵. Yasaklamalar bununla da kalmadı. Yüzyılın başında ünlü Türk bilim insanı İbn-i Sina'nın “Şifa” adlı eseri de Maarif Nezareti bütçesinden verilen ödenekle basıldıktan kısa bir süre sonra kitabın “zararlı” olduğu gerekçesi ile baskısı durdurulmuş, basılıp ciltlenen nüshaları da toplatılarak yakıtılmıştı.

Mütareke yıllarında ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın “*Mürebbiye*” adlı kitabından aynı adla Ahmet Fehim tarafından sinemaya uyarlanan, bir Fransız mürebbiyesinin Osmanlı konağında yaşadığı aşk hikâyesini anlatan film, 1919'da Fransız işgal komutanı Franchet D'Esperey tarafından, “*Bir Fransız kızını düşük ahlaklı gösterdiği*” gerekçesiyle yasaklanmıştı. Daha sonra Madame Bovary da mahkemelerde boy göstermişti⁶.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ali Ulvi Bey tarafından yazılan “*Doğru Yol*” adındaki kitap Cumhuriyet aleyhine açıkça bir tavır sergilememekle beraber örnek olarak yasaklama kararının ekinde verilen sayfalarda “*büyük bir beceri ile dini propaganda yaptığı*” ileri sürülerek yasaklanmıştı⁷. 26 Şubat 1927'de Akşam gazetesinin birinci sayfasında yer alan “*diyorlar ki kadınlık yükseliyor!*” adındaki karikatür de Türk kadını küçük düşürdüğü gerekçesi ile basında tartışmalara

³ Geniş bilgi için bak. Güner, D. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Basın Yayın Yasakları (1923- 1960)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara. Çalışmada “*müstehcenlik*” gerekçesi ile gündeme gelen yargılamalar ele alınmamıştır.

⁴ Yöntem, A. C. (1977). “Fazıl 1759- 1810”, *İslam Ansiklopedisi* C. 4, MEB yay. İstanbul, 431.

⁵ Aslan, T. (2009). “I. Meşrutiyet Döneminde Matbuat ve Neşriyat Yasakları”, *Tarihin Peşinde*, S. 2, Konya, 236.

⁶ Yamaç, C. (11 Nisan 1940). “Vitrin”, *Servet-i fûnun- Uyanış*, C. 87, No. 2277.

⁷ Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923- 1973)*, Siyasal kitabevi, Ankara, 80- 81. Bu çalışmada dikkat çekici pek çok örnek vardır.

konu olmuş ve konu yargıya taşınmıştı⁸. 1933 yılında ise bir gazetede İstiklâl Harbi'nin öncülerini hedef aldığı ve Millî Mücadele tarihi okuyucularını yanlış yönlendirdiği iddiasıyla Kazım Karabekir Paşa'nın İstiklal Harbi ile ilgili mektuplarının yayımı durdurulmuştu⁹. Daha sonra Kâzım Karabekir Paşa tarafından bir yayınevine bastırılan *İstiklal Harbimiz* adındaki esere de matbaa basılarak el konulmuş ve imha edilmişti¹⁰.

Müstehcenlik sebebi ile yasaklanan yayımlara gelince çoğunun özellikle Paris ve İngiltere'den gelen magazin ve sağlıkla ilgili resimli dergilerin olduğu dikkat çekmekteydi. Bunların içerisinde yer alan bazı fotoğrafların Türk toplumunun ahlak anlayışına uygun olmadığı gerekçesi ile yasaklanmıştı¹¹. Nisan 1939 da ise bağımsız ressamların İzmit'te açtıkları sergide üç tablo müstehcen görülerek sergiden kaldırılmıştı¹². Aynı yılın sonunda ise Pierre Louys tarafından kaleme alınan ve CHP Milletvekili Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilen "*Afrodit*" adlı roman "*müstehcen*" olduğu gerekçesi ile tartışılmaya başlanmıştı.

Türkiye'de yaşanan yasaklama girişimlerinin benzerleri Avrupa'da da görülmüştü. Örneğin Fransa'da Gustave Flaubert tarafından kaleme alınan "*Madam Bovary*" müstehcen olduğu gerekçesi ile mahkemelik olmuş ve yargılandıktan sonra beraat kararı verilmişti. Aynı şekilde İngiliz romancısı Lady Chatterley'in, "*Lady Chatterley's Lover*" (Lady Chatterley'in Sevgilisi) adındaki romanı da müstehcendir, değildir tartışmalarına konu olmuş, yazarı İngiliz aristokrasininin baskısına dayanamayarak ülkesini terk etmek zorunda kalmıştı¹³. Oysa her iki eser de kısa süre sonra dünya edebiyatının şaheserleri arasına girmişti.

⁸ *Milliyet*, (2 Mart 1927), 3; *Akşam*, (3 Mart 1927), 1; Tuna, S. (Bahar 2021). "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Basınına Yönelik Önemli Bir Dava: Akşam Gazetesi Davası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* (347– 375), S. 33, 357– 358.

⁹ *Cumhuriyet*, (7- 22 Mayıs 1933); *Milliyet*, (7- 24 Mayıs 1933); Semiz, Y. (2015). "Atatürk ve Kazım Karabekir Paşa", *Kazım Karabekir Paşa'ya Vefa*, Kombassan Vakfı Yayını, Konya, 125.

¹⁰ Kandemir, F. (1955). *Karabekir'in Kitabı Niçin ve Nasıl Yakıldı, Siyasi Dargınlıklar*, C. 5, Ekicigil Matbaası, İstanbul.

¹¹ Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). *a.g.e.*, 148.

¹² Dalkılıç, M. (24 Nisan 1939). "İzmit Resim Sergisi ve Müstehcen Kelimesinin Şümülü", *Haber Akşam Postası*, 3; Açılan soruşturmanın ardından Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim üyelerinden oluşturulan bilirkişi heyeti tabloların müstehcen olmadığı kanaatini bildirmişlerdi. *Cumhuriyet*, (28 Nisan 1939), 1- 7; *Tan*, (28 Nisan 1939), 2; *Vakit*, (2 Nisan 1939), 1- 2.

¹³ Ozansoy, H. F. (29 Ağustos 1939). "Müstehcen Nedir", *Son Posta*, 6.

Bu alışmada Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye evrilen “*Afrodit*” adlı romanın “*müstehcen*” olduğu gerekçesi ile Őikayet edilmesi, savcılık tarafından toplatılması, eserle ilgili yargı süreci ve aynı roman etrafında ortaya çıkan basın davaları değerlendirilecektir.

Afrodit Davasının Ortaya ıkışı

1939 yılı, İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı ve bütün Avrupa’nın kan ve barutla uğraştığı, Türkiye’nin ise Erzincan depreminin acılarını sarmaya çalıştığı bir dönemdir. Ancak Afrodit davası adeta Erzincan depremindeki yıkımı ve Avrupa’daki savaşı gölgede bırakacak Şekilde günlerce basını meşgul ederek ilginç tartışmalara sahne olmuştur. Dava, Fransız yazar Pierre Louys’in (1870-1925) eski İşkenderiye’deki saray gzdelerinin yaşamını tasvir eden ve ilk baskısı 1896’da yapılan Afrodit adlı romanın 1939’da Türkçeye evrilmesi ile ilgilidir¹⁴. Eser Türkçeye Malatya Milletvekili Nasuhi Baydar tarafından çevrilmiş, Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi ve Kenan Basımevi sahibi Kenan Dinçman tarafından basılarak piyasaya sürülmüştü.

Romanın konusu kısaca şu Őekildedir¹⁵; Mısır Kraliçesi Kleopatra’nın ablası Berenia devrinde (M. . 80- 100) İşkenderiye’de Kızırs isminde gayet güzel bir “*kurtizan*”¹⁶ vardır. Kızırs bir gün İşkenderiye mendireği üzerinde heykeltraş Demetreyos’a tesadüf eder. Genç sanatkr Kraliçe’nin sevgilisi ve birçok İşkenderiyeli kadının da gzdesidir. Fakat Kızırs bu karşılaşmada ona karşı pek lakayt görünür. Bu durum Heykeltraşın dikkatini eker. Heykeltraş, Kızırs’ın yanına gelerek onunla tanışır. Aralarında uzun bir konuşma olur. Konuşmanın sonunda Kızırs ele geçirilmesi çok zor olan üç Şeyin kendisine getirilmesi karşılığında heykeltraşla birlikte olabileceğini söyler. Heykeltraş Demetreyos, Afrodit Mabedi Baş Rahibine ait tarağı, bir başka kadında bulunan aynayı ve bizzat mabudenin boynundaki gerdanlığı alacaktır. Heykeltraş gerdanlığı mabudenin ölümüne sebep olarak (ilaheye hürmetsizlik ederek) alır ve Kızırs’e getirir. Ancak bu arada Heykeltraş Demetreyos’un Kızırs’e karşı olan heyecan

¹⁴ Eserin Türkçe evirisi için bak. Luis, P. (1939). *Afrodit– Eski Adetler*, Türkçe evirisi Nasuhi Baydar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul. Eserin bizim gördüğümüz Fransızcası için bak. Pierre Louys, P. (1919). *Afrodita- Costumbres Antiguas (Novela)*, Prometeo, Germania 33, Valencia, 1 -29 + 2 + 30 – 271 + 3 sayfadan ibarettir.

¹⁵ Luis, P. (1939). *a.g.e.*

¹⁶ En st sınıftan fahişelik yapan kadınlar için kullanılan bir sözcük. Gzelliklerinin yanı sıra zek ve yetenekleri ile erkekleri baştan çıkaran metres. Genellikle bir erkeğe metreslik ederler ve herkesle sevişmezler.

ve ihtirası bitmiştir. Hâlbuki Krızıs, istediklerini üç cinayet işleyerek temin etmiş ve kendisi için bunca fedakârlığa katlanmış olan Demetreyos'a çılgınca bağlanmıştır. Bu kez Demetreyos, Krızıs'e "tarağı saçlarına, gerdanlığı boynuna tak ve aynayı da eline alarak Afrodit bayramı günü mendirekteki fenerin tepesinden halka görün. O zaman seninle müstakbel münasebetimin mahiyetini tayin ederim" demiştir. Bunları yapan Krızıs'ı halk Afrodit zanneder. Kadın yakalanarak hapse atılır. Orada da zehirlenerek öldürülür. Demetreyos, onun cesedini örnek olarak bir heykel yapmaya başlar, heykelin yapımı aylar, yıllar sürer. Eserde yer alan bu ifadeler eserin Türkçe çevirisinin yayımlanmasından kısa bir süre sonra bazı okuyucular tarafından "müstehtecen" olduğu ve Türkiye'deki ahlaki değerlere zarar vereceği gerekçesi ile şikâyet edilmişti¹⁷. Polis incelemesinden sonra konu İstanbul Sultanahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesine intikal etmişti. Mahkeme eserle ilgili şehir tarihi yazması ile ünlenen İbrahim Hakkı Konyalı'yı¹⁸ bilirkişi tayin etmişti. Konyalı, romanın müstehtecen olduğu kanaati ile 25 Kasım 1939 tarihinde raporunu tamamlayarak mahkemeye sunmuştu. Ardından da "Afrodit" adındaki eserle ilgili dava açılmıştı.

¹⁷ Benzer tartışmalar 1937'de de gündeme gelmişti. Ne gibi yayın ve hareketlerin namus ve haysiyet kapsamında değerlendirileceği konusunda bir netlik olmadığı için konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiş fakat Meclis 12. 05. 1937 tarih ve 991 sayılı kararı ile konuyu yetkili mahkemelerin kararına bırakmıştı. *TBMM Zabıt Ceridesi* (12. 05, 1937). Devre 5, C. 18, İçtima 2, 58. Birleşim, 81.

¹⁸ Konya'da doğdu. Babası Nalbantzâde Mustafa Efendi'dir. İlköğrenimini Konya'da Rüşdiye-i Füyûzât-ı Hamîdiyye'de gördü. Daha sonra Bekir Sami Paşa Medresesi'nin yerine yapılmış olan İslâh-ı Medâris-i İslimiye'ye devam etti. Burada Arapça öğrendi. I. Dünya Savaşı yıllarında açılan Şimendifer Mektebi'ni bitirdi. İlk devlet görevi Batum'da istasyon müdürlüğüdür. Ardından Konya Sanayi Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği, İstanbul Meşihat Dairesi'nde ders vekâleti halifeliği, Başbakanlık Arşivi, Askerî Müze ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde uzmanlık yaptı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nin kuruluşunda büyük payı oldu. Yayın hayatına Konya'da Maşrık-i İrfan gazetesinde başladı. Babalık gazetesinde yazılarını sürdürdü. Bu arada Hak Yolu isimli dergiyi yayımladı. Ancak altı sayı çıkarabildi. İntibah'ta başyazarlık yaptı. Mütareke yıllarında Tercüman-ı Hakikat'de de daha çok tarihî konuları ele alan makaleler yazdı. İstanbul'a geldiği yıllarda Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Selim Ragıp Emec ve Ali Ekrem Uşaklıgil'in çıkardığı Son Posta'da çalıştı. Gazetenin kapatılması üzerine Tan gazetesinde yazmaya başladı. Daha sonraki yıllarda Vatan, Yeni Sabah, Hergün, Bugün, Yeni İstanbul, İstiklâl ve Yeni Asya gazetelerinde, Foto Magazin, 7 Gün, Örnek, Tarih Dünyası, Tarih Konuşuyor, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Bülteni ve Türk Yurdu dergilerinde çeşitli yazılar kaleme aldı. Niyazi Ahmet Banoğlu ile birlikte Tarih Dünyası Dergisi'ni çıkardı. Onunla aralarının açılması üzerine Tarih Hazinesi isimli bir dergi yayımladı. Bazı yazılarında gerçek soyadı olan Atis'i kullandığı da olmuştur. Semiz, Y. (2015). "İbrahim Hakkı Konyalı (1896– 1984)", Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, Konya, 133– 134.

Afrodit Davasının Süreci

Afrodit kitabı ile ilgili iddianame 05 Aralık 1939’da tamamlanmıştı. İddianamede Semih Lütfi ile kitabı matbaada basan Kenan Dinçman, Matbuat kanununun 31. Maddesi, belirtilen ceza kanununun 426 ve 427. Maddelerine göre dava edildikleri belirtiliyordu¹⁹. Dava ile ilgili ilk duruşması 19 Aralık 1939’da da İstanbul Asliye Yedinci Ceza mahkemesinde yapıldı²⁰. Duruşmanın hâkimi İsmail Hakkı Gözden, savcısı da Hikmet Onat’tı. Duruşmada davalı Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi Erciyas ve Kenan Basımevi sahibi Kenan Dinçman hazır bulunmuş, eseri Türkçeye çeviren Nasuh Baydar ise Malatya Milletvekili olması ve teşri masuniyeti bulunmasından dolayı dosyası ayrıldığı için duruşmalara katılmamıştı. Sanıkların avukatlığını, aynı zamanda Türk edebiyatının ünlü romancılarından biri olan Esat Mahmut Karakurt²¹ üstlenmişti. Duruşma

¹⁹ O dönemde yürürlükte olan Türk Ceza Kanununun ilgili maddeleri şu şekildeydi; Madde 426 (1 / 3/ 1926 tarih ve 765 sayılı Kanunun); “Müstehcen ve hayâsızca yazılmış her nevi kitap, gazete, risale, mecmua, varaka, makale ve ilanları veya bu kabil resimleri, tasvirleri, fotoğrafları, sinema şeritlerini yahut diğer eşyayı teşhir veya bu kabil asar ve mevzuatı tiyatro veya sinemalarda vesaire umumi mahallerde temsil veya gerek bunları gerek bu kabil gramofon plaklarını bilerek tevzi veya fûruht edenler ve ettirenler (satanlar ve sattıranlar) yahut ticaret veya tevzi yahut teşhir kastiyle tersim, tasvir, hak, imal ve tabı veya teksir ve gramofon plaklarını imla eden veya ettirenler yahut ithal ve ihraç ve Türkiye dâhilinde bir mahalden diğer mahalle nakil eden ve ettirenler ve bunlar üzerinde her ne suretle olursa olsun muamelede bulunanlar veya bunların ticaretini kolaylaştırmak kastiyle bu fiilleri icra edenler veya bu kabil evrak ve eşyanın gerek bilvasita gerek bila vasita ne suretle tedarik edilebileceğini her hangi şekilde olursa olsun ilan eden veya bildiren ve umumi mahallerde bu kabil hitabeleri iradedenler bir aydan iki seneye kadar hapis olunur ve on beş liradan beş yüz liraya kadar ağır cezayı nakdi ile cezalandırılır”. Madde 427 “Neşir veya tevzi edilmek üzere müstehcen ve hayâsızca kitap, makale, varaka ve ilan yazanlar ile bu kabil makale, yazı ve resimleri ihtiva eden gazete ve mecmua müdürü mesulleri hakkında da baladaki madde hükümleri tatbik olunur. Geçen madde ile işbu maddede mezkûr evrak ve eşya müsadere ve imha olunur”. TBMM Zabıt Ceridesi (1 Mart 1926), Devre 2, C. 23, İçtima senesi 3, 64. İçtima, 45.

²⁰ Cumhuriyet ve Tan, Vakıt, (20 Birinci kanun (Aralık) 1939), 2.

²¹ Esat Mahmut Karakurt, Şûra-yı Devlet Mahkeme-i Temyiz Reisi Urfalı Mahmud Nedim Paşa ile Fatma Şerife (Dilberangiz) Hanım’ın çocuğu olarak 1902 tarihinde İstanbul’da Ayaspaşa’da doğdu. İlk ve orta tahsilini Kadıköy Sultanisinde tamamladıktan sonra sırasıyla Darülfünun Tıp Şubesi’ne bağlı Dış Hekimliği Bölümü’nden (1924) ve Hukuk Fakültesi’nden (1930) mezun oldu. Ayrıca İstanbul Erkek Muallim Mektebi’nde, öğretmen yetiştirmek amacıyla açılmış Tatil Kurslarına giderek (1925- 26) öğretmenlik belgesi aldı. Gazetecilik, öğretmenlik, avukatlık vazifeleriyle çalışma hayatında bulunan yazar, uzun yıllar Kadıköy İtalyan Zükur İptidai Mektebi, Jüstinyani Lisesi, Fransız Saint Michel Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, İstanbul Erkek Muallim Mektebi, Galatasaray Lisesi gibi okullarda başta Türkçe ve edebiyat olmak üzere farklı branşlarda öğretmenlik yaptı. Urfa

sırasında mahkeme salonu davayı izlemek isteyen başta edebiyat dünyasına mensup kişiler olmak üzere ilgililer tarafından tamamen doldurulmuştu.

Duruşmada kimlik tespitleri yapıldıktan sonra hâkim, inceleme tutanağı ve emniyetten gelen tutanaklara ait evrakları sırası ile kayda geçirtti. Ardından bilirkişi İbrahim Hakkı Konyalı tarafından hazırlanarak 25 Kasım 1939 tarihinde mahkemeye sunulan “Afrodit” adlı eserle ilgili rapor okundu. Raporla eserin geçmişteki bazı uydurmalarından ilham alınarak hayal mahsulü olarak romanlaştırıldığı, şehvet ve behimî (hayvani) hisleri okşayan taraflarının öne çıkarıldığı, yazarın bu yolda serbestçe hareket edebilmek gayesi ile bile bile işin içerisine mitolojiyi karıştırdığını belirtiliyordu. Ardından romandan bazı alıntılar yapılarak ileri sürülen iddialar güçlendiriliyor ve eserin para kazanmak maksadı ile yayımlandığı ileri sürülmüştü²².

İddianamenin okunmasının ardından söz savunmaya verilmişti. Semih Lütfi savunmasına “*Cihan edebiyatının güzel Afrodit’ini Türkiye Cumhuriyeti’nin adliyesinde benim müdafaa edeceğim hiç aklıma gelmezdi*” diyerek başlamış ve iddiaların doğru olmadığını ileri sürmüştü. İbrahim Hakkı Konyalı’nın bilirkişiliğine de yabancı dil bilmediği, edebiyatla hiçbir alakası olmadığı, edebiyattan anlamadığı ve bu alanda tek bir yazısının bile bulunmadığından edebi bir eseri tahlil edemeyeceği gerekçesi ile reddetmişti²³. Eserin 1914’te Süleyman Tevfik Bey tarafından da tercüme edilerek basıldığını ve hiçbir takibata uğramadığını belirtmişti. Devamında dünya edebiyatı tarihinde yer alan

milletvekili ve senatörü olarak siyasi çalışmalarda bulundu (1954- 66). Mütareke yıllarında bu gazetede hem muhabirlik hem yazarlık yaptı. Akşam, İleri, İkdam, Tasvir, Yeni Sabah, Cumhuriyet, Resimli Dünya, Hafta, Perşembe gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlandı. Öğrencilik yıllarında şiir ve hikâyeler yazarak edebiyata adım atmış olsa da yazarlıktaki asıl yönelimi roman türüne oldu. Buna göre bir hikâye kitabı ve önce tefrika edilmiş 16 romanı yayımlandı. Bu romanlar daha sonra senaryolaştırılarak filme alındı. Geçirdiği beyin kanaması sonucu 15 Temmuz 1977’de vefat etti. Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedildi. Uraz, M. (1937) *Esad Mahmud: Hayatı, Eserleri, Sühulet Kitabevi*, 1937; Ozansoy, H., F. (1970). *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara; *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. (2006). C. 5, Elvan Yayınları, Ankara 2006.

²² Cumhuriyet, Vakit, (20 Aralık 1939), 24 Şubat 1940 tarihinde Mekki Said tarafında kitabın çevirmeni Nasuhi Baydar ile yapılan röportajda Baydar, “Eğer eserin müstehcenliği ile ilgili en ufak kuşku duysaydım asla çeviri yapmazdım” demiştir. Baydar eseri para kazanmak için çevirmediğini, çeviriye eserde olmayan herhangi bir ilavede bulunmadığını da belirttiikten sonra “*keşke mahkemede aşamasına gelmeden önce eserin aslını ve çevirisini benden isteselerdi*” ifadesine yer vermiştir. Said, M. (24 Şubat 1940). *Afrodit Etrafında– Eserin Mütercimi Nasuhi Baydar İzahat Veriyor, Cumhuriyet*.

²³ Nadi, N. (1979). *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 78- 79.; Nadi, N. (10 Temmuz 1964). “Afrodit Davası ve Geri Davranışlar”, *Cumhuriyet*.

(ATAD)

bu eserin o tarihe kadar çeşitli dillere çevrilmesine rağmen herhangi bir takibata maruz kalmadığı ifade edildikten sonra konunun daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için zamanın tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden bilirkişi tayininin daha uygun olacağını talep etmişti.

Kitabı basan matbaanın sahibi Kenan Dinçman'da suçlamaları reddederek aynı kitabın 1912- 1914 yılları arasında Cemiyet Kütüphanesinin sahibi Kasım Bey tarafından çevrildiğini ve bu çevirinin sonraki yıllarda Ankara'da Ulus Gazetesi tarafından tefrika edildiğini ifade etmişti. Ayrıca eserin Rumca, Ermenice tercümelerinin de Türkiye'de var olduğunu, Basın Kanunu'nun 31. Maddesinde de "sanat eserlerinin müstehcenlik dışında sayıldığını" belirterek Afrodit romanının da bir sanat eseri olduğunu söyledi. Savcılığın böyle bir eseri sanattan anlamayan ve dil bilmeyen İbrahim Hakkı Konyalı gibi birisine değil Halit Ziya, Hüseyin Rahmi, Hüseyin Cahit gibi isimlere inceletmesi gerektiğini ileri sürmüştü²⁴.

Mahkeme heyeti talepleri uygun bulmuş²⁵ ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bir yazı yazarak ilgili fakülteden eseri değerlendirebilecek hocaların isimlerinin istenmesine ve davanın da 10 Kanun-ı sani (Ocak) 1940 tarihine ertelenmesine karar vermişti²⁶.

İkinci duruşma 10 Kanun-ı sani 1940'ta saat 16'da başladı. Bu celsede Semih Lütfi Erciyas'ın avukatı Esat Mahmut Karakurt da hazır bulunmuştu. Hâkim ilk olarak İstanbul Üniversitesi aracılığı ile Edebiyat Fakültesi Dekanlığından gönderilen tezkereyi okuttu. Tezkerede, davada bilirkişilik yapabilecek olan Prof. Mustafa Şekip (Tunç), Sadrettin Celal (Antel), Doç. Ali Nihat (Tarlan) ve Hilmi Ziya (Ülken)den oluşan beş kişinin isimleri yer alıyordu. Ancak mahkeme bilirkişilerle ilgili kararı bilahare vereceğini belirterek duruşmayı başlatmıştı²⁷.

Başsavcı Hikmet Onat, bir önceki duruşmada Semih Lütfi Bey tarafından ileri sürülen Afrodit adındaki kitabın 26 yıl önce Süleyman Tevfik Bey tarafından tercüme edilerek neşredildiği ve herhangi bir tatbikata uğramadığı ifadeleri ile söze başladı. Türk ceza ve matbuat kanunlarının yürürlüğe giriş tarihlerini hatırlatarak, Osmanlıca olarak basılan ilk çevirinin piyasada olmadığı, esasen yasaların da geçmişe yönelik uygulama yapmağa müsait olmadığını açıkladı. Sonra konuyu *Afrodit* romanına getirerek romanın büyük ölçüde melankolik ve

²⁴ *Cumhuriyet, Vakit*, (20 Birinci kanun 1939), 2.

²⁵ Nadi, N. (1979). a.g.e., 79.

²⁶ *Cumhuriyet, Vakit*, (20 Birinci kanun 1939), 2.

²⁷ *Cumhuriyet*, (11 İkinci kânun (Ocak) 1940), 1- 5; *İkdam*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 3; Son Posta, (İkinci kânun 1940), 1, 4 ve 11; Yeni Sabah, (11 İkinci kânun 1940), s. 1 ve 7; Tan, (11 İkinci kânun 1940), 1- 4.

şehveti yazılardan oluştuğunu ifade etmişti. Fransa'da böyle bir eserin yayımlanmış ve herhangi bir tahkikata uğramamış olmasının Fransız yasalarını ilgilendirdiği, Türkiye'de ise ecnebi yasalarının değil Türk yasalarının geçerli olduğunu hatırlattı²⁸. Mevcut bilirkişinin raporunun da eserin değerlendirilmesi için yeterli olduğunu, böyle bir eserde “*sanat eseri*” vasfının aranmayacağını belirterek Afrodit romanının dağıtımının yasaklanmasını talep etmişti.

Savcının iddialarına karşı savunmayı sanıklar adına Avukat Mahmut Esat Karakurt yapmıştı²⁹. Karakurt, Pierre Louys'in Fransız edebiyatında önemli bir konuma sahip olduğunu ve Fransız okullarında eserlerinden alıntılar yapılarak öğrencilere sorular sorulduğunu belirtti. Savcının eserden alıntı yaparak okuduğu kısmın eski Mısır temayüllerini anlattığını ve dönemi yansıttığını söyledi. Eğer *Afrodit*'in edebi bir değeri olmasaydı Fransız operasında coşku ile sahnelenmeyeceğini, çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerlemeye çalışan Türkiye'de edebi bir eseri müstehcenlik gerekçesi ile itham edilmesini de doğru bulmadığını ilave etmişti³⁰. Peyami Safa, Necip Fazıl, Vâlâ Nurettin, Refik Halid, Hüseyin Cahid ve daha pek çok edebiyatçının da aralarında bulunduğu aydınlardan hiçbirisinin romanı müstehcen bulmadığını ama nedense tek satır edebi metni kaleme almayan bilirkişinin eseri müstehcenlikle itham ettiğini belirtti. Eserin yeniden değerlendirilmesini isteyen Karakurt, Edebiyat Fakültesi tarafından belirlenen ve konunun uzmanları olduğu bilinen kişiler tarafından yapılacak değerlendirmenin uygun olacağını söylemişti³¹.

Karakurt'un savunmasının ardından, hâkim davayı 5 Şubat 1940'a erteledi. 5 Şubat'taki duruşmaya edebiyatseverler ve öğrencilerden ilgi çok yoğun olduğu için yedinci asliye ceza mahkemesinin salonu dar geldi. Hâkim, duruşmayı birinci ağır cezanın salonuna naklettirdi. Burada önce Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri Ruhیات Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç, Pedagoji Prof. Sadrettin Celal Antel ve Edebi Metinler Şerhi Doç. Ali Nihat Tarlan'dan oluşan bilirkişiler heyetinin raporu okundu. Raporda özetle şöyle deniyordu: “*Fransız ediplerinden Pierre Luyis'in Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilen Afrodit adlı eseri ilmi*

²⁸ Cumhuriyet, (11 İkinci kânun 1940), 1- 5; *İkdam*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 3; *Son Posta*, (İkinci kânun 1940), 1, 4 ve 11; *Yeni Sabah*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 7; *Tan*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 4.

²⁹ *Yeni Adam*, (13 Mart 1940), S. 272, 3.

³⁰ *Cumhuriyet*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 5; *İkdam*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 3; *Son Posta*, (11 İkinci kânun 1940), 1, 4 ve 11; *Yeni Sabah*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 7.; *Tan*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 4.

³¹ *Cumhuriyet*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 5; *İkdam*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 3; *Son Posta*, (11 İkinci kânun 1940), 1, 4 ve 11; *Yeni Sabah*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 7; *Tan*, (11 İkinci kânun 1940), 1- 4.

tetkiklere dayandırılarak çok eski bir devri güzel bir üslupla canlandıran kıymetli bir sanat eseridir. Bu mahiyette bir eserden edebiyat ve hatta tarihle alakadar olan her ferdin istifade edebileceği şüphesizdir. Böyle önemli edebi bir eser müstehcen addedilemez”³².

Raporun okunmasının ardından iddia makamı olarak Savcı Hikmet Onat, bilirkişi heyetinin raporuna kendilerine sorulan, Esere ilavelerin yapılıp yapılmadığı, Orijinalinde yer alıp yazarın çıkardığı bölümün olup olmadığı, Eserin tertip ve tanzimine riayet edilip edilmediği sorularına cevap verilmediği gerekçesi ile itiraz etti. Savcı Onat, bilirkişilerin ilmi alanlarındaki liyakatlerine saygı duymakla beraber eserin müstehcen olmadığı yolundaki yorumlarına da katılmıyordu. Eserin müstehcenliğinde ısrar eden Onat, eserin bir kere daha Maarif Vekâleti tarafından oluşturulacak heyet tarafından incelenmesini talep etti³³. Savcı Onat’ın ardından söz alan sanıkların avukatı Karakurt, Savcının iddialarına karşı çıkararak, İbrahim Hakkı Konyalı tarafından hazırlanan rapor üzerinden iddialarını sürdürdüğünü belirtti. Esere ilaveler yapıldığı ve bazı kısımlarının da çıkarıldığı şeklindeki iddianın sadece eksik incelemeden kaynaklandığını, Konyalı’nın Fransızca bilmediği için öyle bir kanaate varmış olabileceğini söyleyerek mahkemeye Nasuhi Baydar’ın çevirisiyle birlikte 11 ayrı basımını da sundu³⁴. Milletvekili sıfatını taşıyan bir kişinin sırf para kazanmak için böyle bir işe kalkışmayacağını belirtti. Davanın savaş ortamında olmasına rağmen Avrupa’da da dikkatle izlendiğini, böyle bir davanın Türkiye’yi uluslararası alanda da küçük düşürdüğünü ifade etmiş ve bir an önce kitabın aklanmasını istemişti.

Açıklamalardan sonra hâkim İsmail Hakkı Gözden, eserin bir kere de Maarif Vekâletinin görevlendireceği bir heyet tarafından incelendikten sonra görüşülmesi için duruşmayı 17 Şubat’a ertelemiřti³⁵. Ancak 17 Şubat’ta Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti’nden herhangi bir cevap gelmediği için duruşma 24 Şubat tarihine ertelendi³⁶. Kararın ertelenmesinden kısa bir süre sonra da Talim ve Terbiye heyeti de kararını mahkemeye bildirmiřti³⁷.

³² *Son Posta*, (6 Şubat 1940), 1- 4; *Cumhuriyet, Tan*, (6 Şubat 1940), 1- 6; *Akşam, Vakit*, (6 Şubat 1940), 1- 5.

³³ *Son Posta*, (6 Şubat 1940), 4; *Akşam ve Vakit*, (6 Şubat 1940), 5; *Cumhuriyet ve Tan*, (6 Şubat 1940), 6.

³⁴ *Son Posta*, (6 Şubat 1940), 4; *Akşam ve Vakit*, (6 Şubat 1940), 5; *Cumhuriyet ve Tan*, (6 Şubat 1940), 6.

³⁵ *Son Posta*, (6 Şubat 1940), 4; *Akşam ve Vakit*, (6 Şubat 1940), 5; *Cumhuriyet ve Tan*, (6 Şubat 1940), 6.

³⁶ *Akşam*, (18 Şubat 1940), 5; *Cumhuriyet, Vakit, Tan*, (18 Şubat 1940), 2.

³⁷ *Cumhuriyet*, (22 Şubat 1940), 1; *Vakit*, (22 Şubat 1940), 2.

Bu arada basında da konu ile ilgili dikkate değer yazılar yayımlanarak Konyalı'nın bilirkişiliğine eleştiriler yağdırılıyordu. Peyami Safa bu davada basının nasıl elbirliği yaptığını özetle şu ifadelerle anlatmıştı: *"Bu davada Nasuhi Baydar, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Kazım Nami Duru, Prof. Mustafa Şekip Tunç, Prof. Sadrettin Celal Antel, Prof. Ali Nihat Tarlan. Muharrir Vala Nurettin, Necip Fazıl Kısakürek, Sabiha Zekeriya Sertel, Naci Sadullah ve Peyami Safa haksızdırlar. Pierre Louis'nin eseri yerine, aynı isimle çırılçıplak tablo ve heykel resimleriyle dolu bir kitabı, hem de adliyenin önündeki kaldırımlarda işportacılarca bangır bangır bağırarak sattıran Konyalı İbrahim mi haklıdır? Basın Afrodit yüzünden birbirine girdi"*³⁸.

Yunus Nadi ise üç sütunluk baş makalesinde hem Konyalı'yı hem de savcılık makamını itham etmişti: *"Müddeiumumî (Savcı) davayı lüzumundan çok aşırı benimsemiş ve bu fazla gayreti mahkeme çerçevesinden taşan derecelere götürmüştür. İbrahim Hakkı Konyalı zavallısı, bedii heyecan kaynağına dayanan sanatın yerinde ve zamanında bazı cemiyet kayıtları ile bağlanmaktan serazat kalabileceğini nereden takdir etsin? İlave edelim ki, nihayet koyu cahillikle karakersiz taassuba dayanan demagojiye karşı gösterilen müsamaha inkılâp prensiplerimize bile ziyan verebilecek tehlikeler doğurmaya kadar gidebilir"*³⁹. Yunus Nadi, 23 Şubat 1940'taki yazısında da İbrahim Hakkı Konyalı'yı hedef almış ve *"İbrahim Hakkı Konyalı yalnız değildir. Bu isim Konya isyanından beri mücadele ettiğimiz ve ebedi düşman olduğumuz bir zihniyeti temsil ediyor"*⁴⁰ şeklinde bir ithamda bulunmuştu.

Tan Gazetesinde Sabiha Zekeriya Sertel; *"Afrodit, tanınmış bir edip tarafından yazılmış, Fransız edebiyat tarihine girmiş bir kitap olmak itibarıyla edebi bir eser olduğunda şüphe yoktur. Fransa'da müstehcen görülmeyen bir eserin, Türkiye'de müstehcen olarak değerlendirilmesi, müstehcen kelimesinin tarifinde iki memleket zihniyeti arasında fark var demektir. Fakat bu zihniyet farkını ortaya koymak için Başsavcılığın mütalaası kâfi değildir. Mahkemenin vereceği karar gereklidir"* demişti⁴¹.

Akşam gazetesinde Vâlâ Nurettin (Vâ Nu) romanı çocukların okuyup okuyamayacağı açısından ele alarak; *"Meşhur dava münasebetiyle Afrodit'i Milli Talim ve Terbiye Heyeti de inceleyecektir. Bundan maksat "böyle bir romanı*

³⁸ Safa, P. (19 Şubat 1940). "Hadiseler Arasında- Afrodit Ticareti", *Cumhuriyet*, 3.

³⁹ Nadi, Y. (20 Şubat 1940). "Afrodit işinin mahiyeti- İbrahim Paşa Sarayını Yıkırmakta Elbirliği Eden Kuvvetler Afrodit Davasında da Omuz Omuz Yürüyor", *Cumhuriyet*, 1.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, (23 Şubat 1940), 1. Gazetede yer alan bu tür yazıların ardından gazeteye İstanbul Baş Savcılığı Cumhuriyet gazetesine dava açılmıştı. *Cumhuriyet*, (21 Şubat 1940), 2.

⁴¹ Sertel, S. Z. (8 Şubat 1940). "Afrodit Davası", *Tan*, 5.

çocuklarımıza okutabilir miyiz?" sorusuna cevap vermek olsa gerekir dedikten sonra Afrodit romanının resimli, renkli kapaklı çok sayıda basılarak çoluk çocuca yağlandırma ballandırma okutulması tavsiye edilir işlerden değildir" demişti⁴².

Yazılıp çizilenler kamuoyunun da dikkatini çektiği için 24 Şubat'taki duruşmayı takip etmek için çok sayıda izleyici⁴³ duruşmanın başlayacağı saat olan 9.30'da mahkeme salonunu tamamen doldurmuştu⁴⁴. Bu durum duruşmanın sağlıklı şekilde yürütülmesini zorlaştırdığı için duruşma önce daha büyük olan 2. Ceza salonuna daha sonra da 7. ceza salonuna nakledilmiş fakat bu burası da yeterli gelmemişti. Kalabalık her iki salonu da bir anda doldurmuştu. Son çare olarak celsenin Adliye'nin en alt katında bulunan 4. ceza salonunda açılmasına karar verilmiş ve ilgililer dışında sadece 40- 50 kişi alınmıştı. Diğer meraklı kalabalık polis ve jandarmanın gayretleri ile mahkeme binasının dışına çıkarıldıktan sonra duruşma başlamıştı. Davaya 7. Asliye Ceza Reisi İsmail Hakkı Bey bakıyordu. İddia makamında da bizzat başsavcı Hikmet Onat vardı. Sanıklar da vekilleriyle beraber yerlerini aldıktan sonra ilk olarak Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyetinin 21 Şubat 1940 tarihli raporu okundu⁴⁵. Raporda, Nasuhi Baydar tarafından tercüme edilen eserin edebi kıymetinin bulunduğu ifade edilmişti. Ayrıca tercüme sırasında kitabın mana ve mahiyetinin mütercim tarafından herhangi bir şekilde değiştirilmemiş olduğu gibi sanat idealine uygun ve diğer tasvirleri bakımından da yetişkin kimselerin ar ve hayâsını rencide eder mahiyette değerlendirilemeyeceği ve bilhassa eserin matbuat kanununun bu husustaki maddelerine aykırı olmadığı belirtilmişti⁴⁶.

Mahkeme reisi raporun okunmasından sonra ilk olarak sanıklara Talim ve Terbiye Kurulu'nun raporu hakkındaki görüşlerini sormuş; sanıklar adına söz alan Semih Lütfi Bey, raporun savunmalarına tamamen uygun olduğunu ve ilave edecek bir şeylerinin bulunmadığını söylemişti. Ardından Müddeiumumî

⁴² Vâlâ. N. (Vâ- Nu) (7 Şubat 1940). "Mektep Çocuklarına Okutulacak Kitaplar", *Akşam*.

⁴³ "Vatandaşların çok önemli bir kısmını üniversite öğrencileri oluşturuyordu." *Cumhuriyet*, (25 Şubat 1940), 1; *Akşam*, (25 Şubat 1940), 5.

⁴⁴ Güngör, S. (25 Şubat 1940). "Afrodit'in Muhakemesi- Adliye Şimdiye Kadar Böyle Kalabalık Görmemişti", *Cumhuriyet*, 2.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, *İkdam*, *Tan*, (25 Şubat 1940), 1. Necip Fazıl Kısakürek, Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyetinin raporu hakkındaki görüşlerini açıklarken "Afrodit meselesinde Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin kısa ve kesin raporu taşıdığı bilgi ve zevk, anlayış ve sezîş kıymetleri bakımından tam bir olgunluk vesikası. Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin bu meselede izhar ettiği fikirden sonra ortaya atılacak her yeni iddianın gülünçtür" diye yazmıştı. Kısakürek, N. F. (26 Şubat 1940). "Rapor", *Son Telgraf*, 1.

⁴⁶ *Cumhuriyet*, (25 Şubat 1940), 1- 5; *Akşam*, (25 Şubat 1940), 4; *Tan*, (25 Şubat 1940), 1- 6.

Hikmet Onat iddianamesini okuyarak savunma makamının bütün tezlerine tek tek cevap vermişti. İddianamesinde Afrodit adlı romandan bölümler okuyarak bunları hukuki bakımdan tahlil etmiş ve roman kahramanı Afrodit'in genel ahlak anlayışı itibarı ile mezmum (*makbul olmayarak ayıplanmış, kötü*) addedilen, katil, hırsız ve din mukaddesatına tecavüz gibi işlere insanları yönlendirebilecek karakterde biri olduğunu iddia etmişti. Eserin mahkemeye taşınması yüzünden dünyaya rezil olduk şeklindeki savunmaya 15 Şubat 1940 tarihli ve 558 numaralı Gringorie Edebiyat mecmuasında yer alan bir Fransız yazara ait "*Afrodit Türkiye'de Makbul Kabul Edilmemiştir*" yazısına atıfta bulunarak yazarın şu cümlesini nakletmişti. "*Biz Batılılar her şaheser ahlaki olamaz deriz, ama Şarklılar bizden daha ciddi ve serttirler*"⁴⁷.

Hikmet Onat iddianamesini okurken mahkeme koridorlarından sürekli itiraz sesleri yükselmiş İstiklal Marşı okunmuştu⁴⁸. Bunun üzerine mahkeme reisi İsmail Hakkı Gözeten iddianamenin okunmasını durdurarak bu şartlarda duruşmaya devam edilemeyeceğini açıklamış, Semih Lütfi Bey ve Kenan Dinçman'ın avukatları Esat Mahmut Karakurt riyaset makamının bu talebine şiddetle karşı çıkmıştı.

Sessizliğin sağlanmasından sonra Müddeiumumî iddianamesini okumaya devam etmişti. 1908 ve 1910'da Paris'te, 1930'da da Brüksel'de toplanan Uluslararası Edebiyat kongrelerinde cemiyetin ahlaki üzerinde etkili olan gayri ahlaki eserlerin dünya efkârı tarafından da tedbirle karşılandığını izah etmişti. Ankara'da toplanan Neşriyat Kongresinde de çocukların ellerine verilecek eserlerin onların ahlakını bozacak nitelikte olmaması gerektiği kararının alındığını belirtti. Savunma makamının bilim insanları ve talim terbiye kurulunun eserin müstehcen olmadığı konusuna da değinerek neyin ahlaki neyin de ahlaki olmadığı kararını verme yetkisinin bilim insanlarında değil mahkemelere ait olduğunu söyledi. Onat, iddianamesinin sonunda matbuat kanunu çıkmadan önce edebi eserlerin müstehcenliği ile ilgili Meclis'te yapılan tartışmaları hatırlattı ve Afrodit adlı romanın kanun hükümleri karşısında müstehcen olduğu neticesine vararak zanlıların cezalandırılmaları gerektiğini

⁴⁷ *Akşam*, (25 Şubat 1940), 4; *Cumhuriyet*, (25 Şubat 1940), 2; *İkdam*, (25 Şubat 1940), 3; *Tan*, (25 Şubat 1940), 6.

⁴⁸ *İkdam*, (25 Şubat 1940), 3. Asım Us o gün adliye binasının içinde ve dışında yaşananları hiçbir şekilde tasvip etme ve bu tür davranışların mahkemelere saygısızlık yazar. Us, A. (28 Şubat 1940). "Cumhuriyet Mahkemelerinin İstiklaline Hürmet", *Vakit*, 1.

söyledi. İddianamenin okunmasının ardından mahkeme reisi sanıkların savunmalarını yapabilmeleri için duruşmayı 1 Mart 1940 tarihine erteledi.⁴⁹

Afrodit romanını müstehcen olarak nitelenmesi basında derhal karşılık buldu. Hukukçu kimliği ile bilinen Denizli Milletvekili Necip Ali Küçüküka, savcılığın iddiası karşısında Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte; “İnsanlar tabiatı eşyayı tetkiklerinde kendi kültürel seviyelerine göre bir mantık kullanırlar. Hadisatı medrese gözülüğü ile tetkik edecek olursak beynelmilel medeniyet muvacehesinde tuhaf neticelere vasil olmaktan korkarım. Bilmeyenler varsa öğrenmelidirler ki biz Teşkilâtı esasiyesimiz ve kanuni medenimizle eski ve ihtiyar Şark’tan ayrılmış Avrupa ailesi zümresine katılmışızdır. Hakiki sanat eseri ancak iptidai cemiyetlerde müstehcen sayılır. Ben Türk cemiyetini bundan tenzih ederim” demişti⁵⁰.

Kararın açıklanacağı 1 Mart tarihinde de mahkeme salonu tamamen dolmuştu. Günlerden beri basının gündemini meşgul eden davanın sonuna yaklaşılmıştı. Salonu dolduranlar kararın Batı medeniyetine mi yoksa Şark zihniyetine mi uygun olacağını merak ediyordu. Saat 10’da başlayan duruşmada Mahkeme Reisi İsmail Hakkı Gözetin son savunmalarını yapmak üzere sözü sanıkların avukatı Mahmut Esat Karakurt’a verdi. Karakurt savunmasında iddia makamının ileri sürdüğü suçlamalara cevap verdikten sonra bütün memleketin aydınlarının önemli bir kısmının da kendileri ile aynı kanaatte olduğunu ileri sürerek bazılarının isimlerini söyledi⁵¹. Ardından sözü İbrahim Hakkı Konyalı’ya getirerek, Konyalı’nın bilirkişiliğinin kabulünün mümkün olmadığını çünkü bu kişinin her şeyden evvel orta tahsilini bile yapmamış olduğunu, vaktiyle Konya’da yapmış olduğu işlerle bir sanat eseri üzerinde fikir beyan etmekle bu dava arasında hiçbir ilişkinin kurulamayacağını belirtti⁵². Savcı Hikmet Onat’ın şahıslarla uğraşmayalım itirazına karşı daha fazla heyecanlanan ve hiddetlenen Karakurt, Konyalı ile ilgili iddialarını işgal yıllarına kadar geriye götürerek

⁴⁹ Cumhuriyet, Son Posta, Akşam, Vakit, Tan, İkdâm, (25 Şubat 1940).

⁵⁰ “Necip Ali Küçüküka Diyor ki”, Cumhuriyet, (29 Şubat 1940), 1- 6.

⁵¹ İsimlerini saydıkları arasında Mebus ve Başmuharrir Yunus Nadi ve Falih Rıfkı Atay, Mebus ve Hukukçu Necip Ali Küçüküka, Mebus ve Muharrir Ali Canip Öktem, Muharrir ve Edip Peyami Safa, Nurettin Artam, üniversitenin bilirkişi olarak tayın ettiği profesörler, Maarif Vekâleti Talim Terbiye Heyetinde yer alanlarda vardı. Akşam, Cumhuriyet ve Vakit (2 Mart 1940), 1- 5; İkdâm, (2 Mart 1940), 3; Son Posta, (2 Mart 1940), 8, Tan, (2 Mart 1940), 6.

⁵² Cumhuriyet ve Vakit, (2 Mart 1940), 5; Son Posta, 2 Mart 1940, 8.

Konyalı'nın o yıllarda İstanbul Valiliği tarafından gazetecilikten men edildiğini ileri sürmüştü⁵³.

İddia ve savunmaların tamamlanmasından kısa bir süre sonra Mahkeme Reisi İsmail Hakkı Gözetin dava ile ilgili verilen kararı okuttu. Kararda özetle şu ifadeler yer alıyordu. Fransız edip Pierre Louys tarafından kaleme alınan ve Mebus Nasuhi Baydar tarafından Türkçeye çevrilen, Kenan Dinçman tarafından basılan ve Semih Lütfi Erciyas tarafından dağıtılan *Afrodit* adındaki roman hakkında Sultan Ahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesinde bilirkişi İbrahim Hakkı Konyalı tarafından verilen rapor doğrultusunda dava açılmıştır. Dava sırasında Konyalı'nın eseri bir bütün olarak incelemek yerine eserden belirli sayfeleri dikkate alarak müstehcen olduğu kararına vardığı ancak bu şekilde hazırlanan raporun kanunen kabul edilmesinin uygun olmadığı belirtildi. Ayrıca İbrahim Hakkı Konyalı'nın tarihi tetkikler mahsulü olduğu kaydı ile *Afrodit* tercümesi ile alakası olmayan hayalî ve açık resimler koyarak ve yeni *Afrodit* kitabı neşri sureti ile hakiki *Afrodit* adlı eserin isminden istifade etmeye kalkışmış olması da bilirkişilerde olması lazım gelen şartlardan birisi olan tarafsızlığının şüpheye düşürüldüğü ifade edildi. Kararın devamında romanla ilgili üniversite profesörlerinden oluşan yetkili bilirkişiler ile Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin raporlarından bahsedildi. Heyetlerin raporlarında romanın edebi kıymete haiz bir sanat eseri olduğu ve matbuat kanununun 31. Maddesinin 1. ve 2. Fıkralarında ifade edilen halkın ar ve hayâ duygularını inceleyecek mahiyette müstehcen eser olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiş olduğu ifade edildi⁵⁴.

Uzmanların raporları doğrultusunda romanın müstehcen olmadığı kanaatine varıldığından davalı Semih Lütfi Erciyas ile Kenan Dinçman'ın beraatına ve davanın amme namına takip edilmiş olduğundan mahkeme harcının alınmasına da yer olmadığına. Sultanahmet Birinci Sulh Ceza Mahkemesinin seçtiği bilirkişi İbrahim Hakkı Konyalı'nın raporuna dayanarak toplattırılan tercüme *Afrodit* nüshalarının sahibine iadesine temyizi kabil olmak üzere karar verildi. Kararın açıklanmasından sonra Semih Lütfi kitabın bütün gelirlerini Erzincan depremzedelerine bırakılacağını ifade etti. Salonda yeniden büyük alkışlar

⁵³ *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Vakit* (2 Mart 1940), 5; *İkdam*, (2 Mart 1940), 3; *Son Posta*, (2 Mart 1940), 8; *Tan*, (2 Mart 1940), 6. Asıl garibi bu dilberî çoluk çocuk eline "ehli hibre" (bilirkişi) teslim etti. Yamaç, C. (11 Nisan 1940). "Vitrin", *Servetifünun Uyanış*, C. 87, S. 2277.

⁵⁴ *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Vakit* (2 Mart 1940), 5; *İkdam*, (2 Mart 1940), 3; *Son Posta*, (2 Mart 1940), 8; *Tan*, (2 Mart 1940), 6.

duyuldu⁵⁵. Ancak Başsavcı Hikmet Onat kararı temyize götürdü. Kararın temyiz duruşması 2 Nisan 1940'ta yapıldı. Afrodit ile ilgili karar burada da doğru bulundu. Temyiz mahkemesinin Afrodit kararını tasdik etmesi üzerine daha önce Başsavcılık tarafından toplatılan kitapların da sahiplerine iade edileceği ifade edildi. Bu arada dava devam ederken yayımlanan ikinci Afrodit kitabı için başlatılan toplatma kararı da durduruldu⁵⁶.

Afrodit'ten Kaynaklanan Basın Davaları

Romanla ilgili dava devam ederken İbrahim Hakkı Konyalı, gerçek Afrodit'in ne olduğunu anlatan ve içinde 10 tablo ve 30 resim bulunan bir kitap yayımladı⁵⁷. Fiyatı 50 kuruş olan kitap çok sayıda satış yaptı⁵⁸. Konyalı, böyle bir eseri neden neşretme ihtiyacı duyduğunu ve Nasuhi Baydar tarafından çevirisi yapılan "Afrodit" adındaki eseri niçin müstehcen bulduğunu eserinin giriş kısmında şöyle açıklamıştı: "Son zamanlarda münakaşası yapılan Pierre Louys'in mahut Afrodit'i münasebetiyle uyanan alaka ve tecessüsü karşılamak için bu hlasayı neşretmek zorunda kaldım. Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi, Fransız muharriri Pierre Louys'in yalnız para ve şöhret kazanmak için yazdığı ve isminden başka tarih ilmi ile hiçbir alakası olmayan Afrodit'ini Saylav (milletvekili) Nasuh Baydar'a tercüme ettirmiş ve neşretmiştir. Eserin nasıl ve niçin tercüme edildiğini de tahkik etme imknı buldum. Afrodit'i bastıran Semih Lütfi'nin teyzesadesi genç bir kitapçı geçen sene Avrupa seyahatine çıkmış. Dönüşünde kendisine çok açık saçık olan Afrodit'i tercüme ettirirse

⁵⁵ *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Vakit* (2 Mart 1940), 5; *İkdam*, (2 Mart 1940), 3; *Son Posta*, (2 Mart 1940), 8; *Tan*, (2 Mart 1940), 6. Fakat gerçekten de bu eserin satışından elde edilen gelirlerin Erzincan felaketzedelerine verilip, verilmediği bir türlü anlaşılamadı. *Dem*, (*Aylık Kültür Sanat Dergisi*) (Mart 2002), S. 11, 19.

⁵⁶ *Akşam*, (3 Nisan 1940), 3; *Cumhuriyet*, (3 Nisan 1940), 1; *İkdam*, 3 Nisan 1940, 1; *Tan*, 3 Nisan 1940, 1; *Vakit*, 3 Nisan 1940, 2; Karanakçı, S. (29 Nisan 1940). "Takdir Hakkı- Afrodit'in Doğurduğu Bir Mesele", *Cumhuriyet*,

⁵⁷ Konyalı, İ. H. (1940). *Tarihi Afrodit*, Numune Matbaası, İstanbul,

⁵⁸ Konyalı'nın kitabı Afrodit davası içinde şöyle değerlendirildi: "Edebiyatın mazisinde skandallar büyük rol oynamıştır. Onların akisleri en usta reklamlardan üstün neticeler vermiştir. 1940 yılının nasibi hep bu yönde imiş meğer. İlk olarak Madam Bovary boy gösterdi mahkemelerde. Onu Afrodit takip etti. Vaktiyle bir kolu kopan zavallı kızın İstanbul'da başına gelenler malum. İşin asıl garibi bu dilberli çoluk ocuk eline "ehli hibre" (bilirkişi) teslim etti. Başka bir vatandaş 50 kuruş bulamayacak olan çocuklara acıyarak 25 kuruşluk bir nüsha bastı. (İkinci Afrodit evirisi) Bu suretle niversite ve Talim ve Terbiyenin rportajlardaki endişelerinin yersiz olduğu ortaya ıktı. Sıra mahkemelik Afrodit'e geldi. İki rakip yetmiyormuş gibi bilirkişi ve popüler tabibinki bir liralık baskısı ıktı". Yamaç, C. (11 Nisan 1940) "Vitrin", *Servetifünun Uyanış*, C. 87, S. 2277.

*büyük paralar kazanacağını tavsiye etmiştir. İşte Semih Lütfi, bir yakınının tavsiyesini yerine getirmek ve bol para kazanmak için bu kitabı bastırmıştır”*⁵⁹ dedikten sonra savcılık makamının eseri müstehcen bularak dava açtığını belirtmişti.

Konyalı bu yayınında bilirkişi olduğu ve devam eden bir dava ile ilgili itham edici ifadeler kullanmıştı. Onun bu davranışına tepkiler gecikmedi. Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra Cumhuriyet gazetesinde Konyalı ile ilgili bazı belgeler yayınlanmaya başlandı. Konyalı'nın İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali sırasında millî hareket aleyhinde ve işgalciler lehinde faaliyetlerde bulunduğu gerekçesi ile zafer ve inkılâplardan sonra takibata uğradığı ifade edildi. Bu yönde bazı belgeler de yayımladı. İstanbul Valisi'nin imzası ile Konyalı'ya gönderilen belgede şu ifadeler yer alıyordu. “Sizin Mütareke sıralarında dördüncü şube yolcu kaleminde müstahdem bulunduğunuz sırada milli hareketi rencide edici ve düşman lehine mütezahir (görülen, yardım eden) ve müs'bet e'falinizden (işlerinizden) dolayı gazetecilik istihdamınızın kanuna mugayir olduğu beyan olunur”⁶⁰.

İstanbul Valisi Fazlı”

Gazete İstanbul Valisi Fazlı Bey'in bu yazıyı yazmasına sebep olan ve Konyalı'nın kendi el yazısı ile yazıldığı iddia edilen belgelerin fotoğraflarını da yayımlamaya başlamıştı. Yayımlanan belgelerde özetle şu ifadeler yer alıyordu:

*“16 Mart 1336 (1920) Salı. Bugünkü hatırat ve Meşhudâtımı (gözlemlerimi) tespit ederken şu cümleyi garra (gösterişli- güzel cümle) ile başlayacağım (hâzâ min fazlı rabbi- bu rabbimin bir lütfudur). Kuvayı Milliye denilen ölüm çetesi Muhammed Ümmetinin Anadolu'da kıtır kıtır doğrar, bozkırlarda köyler ve hanümanlar söndürür, Biga'larda yağmalar, kıtallar (katliam) yapar. Bayburt'ta evleri topa tutar. Anadolu'nun bî- kes (kimsesiz) köylerinde üst üste kalan son taşları yıkar, yetimlerin son lokmasını da çalarken bu zavallı milleti ne kadar teessüf edilir ki Düveli Galibe onları kurtarıyor. Azametine kurban olduğum Tanrım. Ne harikalar ibda ve ihtira eylemez. Gazap suretinde tecelli eden büyük lütuflar vardır. Düveli İtilaf'ıye işte bugün İstanbul'u işgal ettiler. Ettilerse hâzâ min fazlı rabbi”*⁶¹.

Gazetede yayımlanan ikinci belge Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşına sokanlarla ilgili idi. 10- 23 Temmuz 1336 (1920) tarihini taşıyan bu belgede de

⁵⁹ Konyalı, İ. H. (1940). a.g.e.

⁶⁰ Cumhuriyet, (20 Şubat 1940), 1- 5.

⁶¹ Cumhuriyet, (20 Şubat 1940), 5.

özetle şu ifadelere yer veriliyordu: “Mademki bu Millet Meclisi vardı. Mademki o da harbe razı oldu. O halde bu millet de harbe taraftardı. Kahrolsun eşek millet! Hala o çapulcuların peşindeler... Ah böyle Meşrutiyet keşke olmasaydı... Meşrutiyet baisi (şiddetli) felaketimiz ve amili inkırazımız oldu, kahrolsun alçaklar⁶²”.

Aynı günkü Cumhuriyet gazetesinde gazetenin başyazarı Yunus Nadi, Konyalı'ya cevap niteliğinde bir yazı kaleme almıştı. Yunus Nadi bu yazısında mahkemenin safahatı hakkında bir değerlendirme yaptıktan sonra konuyu Konyalı'nın kişiliğine, bilirkişilik niteliğine ve yazdığı esere getirdi. Neşrettiği *Afrodit* kitabından “İbrahim Paşa sarayı dedikleri han harabesini nasıl yıktıksa *Afrodit* adlı bu tereddi mikrobunun da başımıza çeceğiz” satırını naklederek “Demek ki İbrahim Paşa Sarayı'nı yıktırmakta elbirliği eden kuvvetler *Afrodit* davasında da omuz omuza yürüyorlar” dedi. Konyalı'nın dava sürecinde ikinci bir savcı gibi davrandığını yazarak bilirkişilerin sadece mahkemelerde bilgisine başvuru olması gerektiğini ifade etmişti. Mahkeme sürecindeki davranışlarını Millî Mücadele yıllarında Konya isyanlarındaki delibaş ve Zeynel Abidin Hoca'nın davranışlarına benzetti. Yunus Nadi yazısında *Afrodit* davasının savcısını hedef alarak Başsavcı Hikmet Onat'ın, İbrahim Hakkı Konyalı'yı çok beğendiği ve güvendiği bir insan olmasaydı yayımlanan belgeleri dikkate alması gerektiğini belirterek iki ismin iş birliği içinde oldukları ithamında bulunmuştu⁶³.

Vakit gazetesi başyazarı Asım Us'da, Cumhuriyet gazetesinin baş makalesi ve baş sahifedeki haberini esas alarak mütareke sırasında olumsuz davranışları bilinen daha sonra da gazetecilikte istihdamının kanuna aykırı olduğu bilinen birisinin mahkemeler tarafından bilirkişi olarak tayin edilmiş olmasını eleştirmişti. Fakat Umumi Hapishanenin (İbrahim Paşa Sarayı) yıkılması konusunda Hikmet Onat ile Konyalı'nın iş birliği içinde oldukları ithamına katılmamıştı⁶⁴.

Bu yazılarla beraber konu *Afrodit* davasının dışında farklı bir boyut kazanmıştı. Gazetede yer alan yazılar hem Başsavcı Hikmet Onat hem de İbrahim Hakkı Konyalı için çok ciddi bir ithamdı. Konyalı bu ithamlara cevap olarak gazeteye bir tekzip yazısı göndermişti. Tekzip yazısında şu ifadelere yer verilmişti: “Gazeteniz 20 Şubat 1940 tarihli nüshasında şahsıma hakaretlerle ve isnatlara karşı

⁶² *Cumhuriyet*, (20 Şubat 1940), 5.

⁶³ Nadi, Y. (20 Şubat 1940). “*Afrodit* İşinin Mahiyeti- İbrahim Paşa Sarayının Yıkıtmakta İş birliği Eden Kuvvetleri *Afrodit* Davasında da Omuz Omuza Yürüyor Görüyoruz”, *Cumhuriyet*, 1; Nadi, a.g.e., 80.

⁶⁴ Us, A. (21 Şubat 1940). “Bir Yıkmanın Mesuliyeti”, *Vakit*,

matbuat kanununun 48. Maddesi dayanarak aşağıdaki cevabımın ilk çıkacak nüshada yayımlanmasını istiyorum” deniyordu⁶⁵.

Konyalı'nın, dört maddeden oluşan tekzip yazısında şu ifadeler yer alıyordu⁶⁶:

1. “Bana isnat edilerek Atatürk'e ve millete hakaret dolu yazıları hiçbir eserimde ve gazete yazılarımda neşretmiş değilim. Buna imkân da yoktur.

2. On beş seneden beri yazdığım eserler beynelmilel ilim âlemi tarafından da kabul görmüştür. Bunlardan Topkapı Sarayında Deri Üzerine Yapılmış Haritalar adlı eserim bizzat Atatürk tarafından da takdirle karşılanmış ve beni huzurlarına çağırarak anımdan öpmüştür. On beş seneden beri neşrettiğim ilmi eserler tamamı ile Cumhuriyet'e ait inkılâpları tahkim eylemiştir. Bunlarda şahıs ve şahsiyet yoktur.

3. Matbuat müdüriyetinin kanaatine gelince, bunu matbuat müdürünün bizzat neşretmesi lazımdır. Onun dediği tarihten beri Türk matbuatında rejim lehinde birçok yazılar neşrettim. Bu neşriyatıma da kimse mâni olmadı.

4. Dün beni en karakersiz ve cahil diye tanıtan Cumhuriyet gazetesi bile ilmî inkılâba, milletimin harsına hizmetlerimi takdir ederek Topkapı Sarayı'nda Deri Üzerine Yapılmış Haritalar adlı eserimin yayımlanması münasebeti ile yazdığı uzun bir metinde şu cümleler de vardı. “Hars âlemimizde şöhret kazanılmasının kolaylaşmasından beri değerli eserlerden mahrum kalıyorduk. İbrahim Hakkı Konyalı yeni eseri ile haklı olarak beynelmilel bir şöhret ve şeref kazanmıştır”.

Afrodit davasındaki ilmî kanaatlerimin tezahüründen sonra cahil ve mürteci olduğum şeklindeki ithamların sebeplerinin tahlilini en büyük hâkimi adalet olan efkâr-ı umumiyenin takdirine bırakıyorum. Üst tarafını Cumhuriyet kanunları ve mahkemeleri söyleyecektir”.

Konyalı'nın tekzip yazısını yayımlayan gazete aynı gün hem tekzip yazısına cevap verdi hem de ithamlarını sürdürdü. Düşüncelerinde yalnız olmadığını belgeleri ile ortaya koymaya devam ederek Konyalı'nın Basın Birliğinden çıkarılacağını kamuoyuna duyurdu⁶⁷. Gelişmelerin ardından Afrodit davası ile başlayan tartışmalar Cumhuriyet gazetesi ile İbrahim Hakkı Konyalı arasında yeni bir davaya konu oldu.

⁶⁵ “Konyalı'nın Mektubu”, *Cumhuriyet*, (23 Şubat 1940), 1- 5.

⁶⁶ “Konyalı'nın Mektubu”, *a.g.m.*, 1- 5.

⁶⁷ *Cumhuriyet*, (25 Şubat 1940), 1- 5.

Gazetenin mahkemelik olan ikinci yazısı Afrodit romanının müstehcenliği ile ilgili davanın başlamasından kısa bir süre sonra 12 Ocak 1940'te yayımlanan yazılardan kaynaklanmıştı. Gazetenin 2. sayfasındaki Afrodit davasının iddianamesini hazırlayan İstanbul Cumhuriyet Baş Savcısını hedef alan kısa eleştiri yazısı ile 3. sayfasında Peyami Safa tarafından kaleme alınan “*Davacı Biziz*” başlığını taşıyan yazıdan kaynaklandı. 2. sayfadaki yazıda “*İstanbul’da beş seneden beri, yani Müddeiumumi oldu olalı, Hikmet Onat, ilk defa bir celsede iddia makamını bizzat işgal etmiştir. Bu mühim davaya maruf Fransız edibi Pierre Louys’in Afrodit isimli eserinin müstehcen olup olmadığına dairdir. Eser, 1896’da yazılmıştır ve artık klasik olmuştur. İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumisinin bundan tam 44 sene evvel yazılmış beynelmilel edebi eseri bugün müstehcen iddiasıyla mahkûm ettirmeğe çalışması olsa olsa kendisinin 44 sene evvel dahi addedilecek bir zihniyete sahip olduğunu ispat etmez mi?*”⁶⁸ deniliyordu.

Peyami Safa’nın yazısı özetle “*eserin müstehcen olup olmadığı konusunda edebiyatla alakasının olmadığını iddia edilen İbrahim Hakkı Konyalı’nın bilirkişi olarak seçilmesi ve onun görüşü ile Başsavcılığın eseri toplatması ve Afrodit romanı etrafındaki davanın aslında bir inkılap, bir güzellik ve kültür davası olduğunun ileri sürülmesi*”⁶⁹ şeklinde özetlenebilir.

Başsavcılık Cumhuriyet gazetesinin 12 Ocak 1940 tarihli nüshasında “*Davacı Biziz*” başlığı altında çıkan yazıdan dolayı Neşriyat müdürü Hikmet Münif ve muharrir Peyami Safa haklarında “*hukuku amme ve hakaret davası*” açılmış, gazetenin sahibi Yunus Nadi Bey’in Muğla mebusu olmasından dolayı takibat yapılabilmesi için teşrî masuniyetinin kaldırılması için Adalet Bakanlığına bařvurulmuřtu⁷⁰.

Başsavcılık Cumhuriyet gazetesinin yanı sıra Akşam gazetesinde 7 şubat 1940’ta Vâ-Nu’nun (Vâlâ Nurettin), “*Mektep Çocuklarına Okutulacak Kitaplar*”⁷¹ adındaki makalesinde Afrodit konusunda yargıya haksız eleştiride bulunduğu

⁶⁸ *Cumhuriyet*, (12 İkinci kânun 1940), 2.

⁶⁹ Safa, P. (12 İkinci kânun 1940). “*Davacı Biziz*”, *Cumhuriyet*, 3.

⁷⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi* (22 Mayıs 1940). Devre 6, C. 11, İçtima 1, 54. İnikat, 22 Mayıs 1940 tarihli toplantıda alınan kararlar. Karar Sıra Sayısı 155; TBMM, İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumisi Hikmet Onat’ı tahkir etmek suçunun Teşkilâtı Esasiye Kanununun (Anayasa) 12 ve 27. maddelerinde yazılı cürümler haricinde gördüğünden Dâhilî nizamnamenin 180. maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmişti. *TBMM Zabıt Ceridesi* (22 Mayıs 1940). Devre 6, C. 11, İçtima 1, 54. İnikat, 184- 185 ve Karar Sıra Sayısı 159; 22 Mayıs 1940 tarihli karar için bak. *Resmî Gazete*, (27 Mayıs 1940), S. 4519.

⁷¹ *Akşam*, 7 şubat 1940.

gerekçesiyle Vala Nureddin ve Akşam gazetesinin Genel Yayın Müdürü Şevket Rado'ya dava açmıştı. Ayrıca Zekeriya Sertel'in 8 Şubat 1940' ta Tan Gazetesinde yayımlanan "Afrodit Davası" başlıklı yazısında; "Davanın başka bir mevzuya girdiği ve Türkiye'de pedagoji hakemlerinin eline düşmek felaketine uğradığı, şimdi ise Afrodit'in edebi bir eser olduğunu ispattan başka pedagojiye de uygun olduğunu ispat mecburiyeti vardır" şeklindeki değerlendirmesinde dolayı Sabiha Zekeriya ile gazetenin yayım müdürü Halil Lütfi ve Son Telgraf gazetesinin 7 Şubat tarihli sayısında yer alan Burhan Cevad imzalı yazı, "Afrodit davasının rüyeti sırasında mahkemece verilmiş olan bir ara kararın eleştirisi "mahiyetinde görüldüğünden Burhan Cevad ve Gazetenin genel yayın müdürü Ethem İzzet Benice hakkında da dava açılmıştı⁷².

Ayrıca İbrahim Hakkı Konyalı, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan ve kendisi ile ilgili hakaretlerle dolu olan belgeler ve gazetenin Başyazarı Yunus Nadi Bey'in kendine yönelik ithamlarına yönelik yazısı ile ilgili gazeteye gönderdiği tekzip yazısının geç yayımlandığı için Matbuat kanununun 27. ve 48. maddelerine dayanak göstererek 22 Şubat 1940'ta gazetenin sahibi Yunus Nadi ve yazı işleri müdürü Hikmet Münif Bey aleyhine dava açtı. Akşam, Tan ve Son Telgraf aleyhlerinde açılan davaya 27 Şubat 1940'ta bakıldı⁷³. Başsavcılık yazılarından dolayı Akşam gazetesi yazarı Vâlâ Nurettin ve Yazı İşleri Müdürü Şevket Rado hakkında mahkûmiyet talep etmiş ancak Hâkim, iddia makamının talebine katılmayarak her iki yazar hakkında beraat kararı vermişti⁷⁴. Tan gazetesi aleyhine açılan dava Halil Lütfi Bey'in basınla ilgili başka bir davadan da yargılandığı için 2 Mart 1940 tarihine ertelenmişti. Son Telgraf gazetesi ile ilgili davada savunmasını yapan Ethem İzzet Benice yazısını Burhan Cevad müstear imzası ile yazdığını ve yazısında eleştiri mahiyetinin bulunmadığını ifade

⁷² "İstanbul Matbuatı Mahkemesi", *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1940, 1- 5; *Akşam*, 28 Şubat 1928, 3.

⁷³ Yunus Nadi Bey o tarihte Muğla milletvekili olduğu için İstanbul Müddeiummîsi Hikmet Onat, TBMM'ye 7 Mart 1940 tarihinde bir yazı yazarak Yunus Nadi Bey'in teşrii (yasama) dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etmişti. Dönemin Başbakanı Refik Saydan, Müddeiummilikten gelen yazıyı 12 Mart 1940'ta meclise göndererek gereğinin yapılmasını istedi. İlgili yazıya Meclis adalet komisyonundan 18 Mayıs 1940'te şu cevap yazılmıştı: "Muğla mebusu Yunus Nadi'ye isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27. maddelerinde yazılı cürümler haricinde olduğu İhzari encümenin mazbatasından dahi anlaşıldığından Dâhilî nizamnamenin 180. maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir". TBMM Zabıt Ceridesi (22 Haziran 1940) Devre 6, C. 11, İçtima 1, 54. İnikat, 184- 185 ve Karar Sıra Sayısı 155, 156, 157, 158 ve 159.

⁷⁴ *Akşam*, (28 Şubat 1940), 3; *Cumhuriyet*, (28 Şubat 1940), 5; *Tan*, (28 Şubat 1928), 2; *Vakit*, (28 Şubat 1940), 4.

etmişti. Ethem İzzet Benice'nin Avukatı Mahmut Even, gazetede yer alan yazının Afrodit ile ilgili yazının konu ile ilgili görüş beyan eden profesörlerle ilgili latifeleri içerdiğini ve matbuat kanunu ile alakası olmadığını söyledi. İbrahim Hakkı Konyalı adında birisi tarafında neşredilen ve satılmakta olan Afrodit isimli kitabın başında "Eğer Afrodit davası beraatla sonuçlanırsa bu bir faciadır" açıklama dahi beyan edildiği halde bunun hakkında takibat yapılmadığına nazaran müvekkilinin yazdığı yazıda suç mahiyetinde hiçbir ifade bulunmadığını söyleyerek beraat talebinde bulundu. Mahkeme, Ethem İzzet Benice ile ilgili dava konusu olan imzanın müstear olup olmadığının incelenmesi gerektiği gerekçesi ile davayı 29 şubat tarihine erteledi⁷⁵.

29 şubat'ta yapılan duruşmada Ethem İzzet Benice'nin avukatı Burhan Cevad müstear imzası ile Ethem İzzet Benice tarafından yazılan yazıda mahkemenin ne hükümleri ne de işleyişi hakkında herhangi bir ifadenin yazılmamış olduğunu tekrarladı. Ancak hâkim savcılık makamının iddialarından hareketle Ethem İzzet Benice'yi temyiz yolu açık olmak üzere 25 lira para cezasına mahkûm etti⁷⁶. Ancak Son Posta gazetesi ile ilgili dava bitmemişti. Bu kez de Necip Fazıl tarafından 26 şubat 1940 tarihinde kaleme alınan "Rapor" başlıklı yazısında⁷⁷ dolaylı Necip Fazıl ve Yazı İşleri Müdürü Ethem İzzet Benice'ye dava açılmıştı. 13 Mart'ta yapılan duruşmada Necip Fazıl, "Ben Afrodit adındaki Romanın müstehcen olmadığı fikrini ileri sürdüm ve işim Talim Terbiye Kuruluna havale edilmesinden sonra "Rapor" makalemi yazdım. Talim Terbiye Kurulunun kararından sonra ortaya atılacak her iddianın gln olacağını yazdım. Başsavcılık Talim Terbiye Kurulunun kararından sonra herhangi bir fikir beyan etmemiştir. Bu itibarla ne savcılık makamına ne de başkasına hakarete bulunmuş değilim" diyerek kendisini savunmuştu. Mahkeme, Necip Fazıl'ın savunmasını yerinde bularak beraat kararı vermiřti⁷⁸.

Afrodit'ten doğan davalar serisinde Tan ve Cumhuriyet gazeteleri ile ilgili davalara da bakıldı. Tan gazetesinde Sabiha Zekeriya Sertel tarafından kaleme alınan "Afrodit Davası"⁷⁹, "Geri Zihniyet, İleri Zihniyet"⁸⁰, ve "Gençliğin

⁷⁵ Akşam, (28 şubat 1940), 3; Cumhuriyet, (28 şubat 1940), 5; Tan, (28 şubat 1928), 2; Vakit, (28 şubat 1940), 4.

⁷⁶ Cumhuriyet, (1 Mart 1940), 2; Tan, (1 Mart 1940), 7.

⁷⁷ Kısakürek, N. F. (26 şubat 1940). "Rapor", Son Posta.

⁷⁸ Akşam, (14 Mart 1940), 4; Cumhuriyet, (14 Mart 1940), 1 – 6; Vakit, (14 Mart 1940), 2.

⁷⁹ Sertel, S. Z. (8 şubat 1940). "Afrodit Davası", Tan, 5.

⁸⁰ Sertel, S. Z. (11 şubat 1940). "Geri Zihniyet, İleri Zihniyet", Tan, 5.

*Hassasiyeti*⁸¹” başlıklı üç makaleden dolayı davalık olmuştu. Savcılık üç yazıyı da başsavcılık makamına hakaret ve mahkeme kararına etki edecek mahiyette olduğu iddiası ile Tan gazetesi sahibi ve Yazı İşleri Müdürü B. Halil Lütfi ve yazar Sabiha Zekeriya Sertel’in yargılanması talebinde bulunmuştu. Gazete ayrıca Afrodit romanı ile ilgili İbrahim Hakkı Konyalı tarafından gönderilen tekzip yazısının yayınlanmaması suçundan dolayı yargılanmıştı. Mahkeme, gazete ile ilgili ilk duruşmada Tan gazetesi Yazı İşleri Müdürü Halil Lütfü Dördüncü’ ye tekzip yazısını yayımlamadığı gerekçesi ile 25 lira para cezası vermiş ve cezayı tecil etmişti⁸². 26 Mart’ta yapılan duruşmada yapılan savunmalardan sonra Sabiha Zekeriya Sertel ve gazetenin sahibi ve Yayın Müdürü Halil Lütfi Bey’in temyizi kabil olmak üzere beraatlarına karar verilmişti.⁸³

28 Şubat 1940’ta Cumhuriyet Gazetesi yazarı Peyami Safa ve gazetenin Genel Yayın Müdürü Hikmet Münif ile ilgili davaya da bakıldı. 6. Asliye Altıncı Ceza Mahkemesindeki duruşmada yazar Peyami Safa, Hikmet Münif ve avukatları İrfan Emin ve Suat Ziya hazır bulunmuştu. Mahkeme ilk duruşmada istida suretinin Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif Bey’e henüz tebliğ edilmediği gerekçesi ile tebliğin icrasına ve duruşmanın 6 Mart tarihine ertelenmesine karar verdi⁸⁴. 6 Mart’taki duruşmada Hikmet Münif, Peyami Safa ve Salahaddin Güngör suçlu sıfatıyla hazır bulunmuşlardı. Duruşmada Cumhuriyet gazetesi aleyhine daha önce açılmış olan 6 davanın birleştirilmesine ve davanın 13 Mart’a ertelenmesine karar verildi⁸⁵. 9 Mart’ta ise Cumhuriyet gazetesinde 20 Aralık 1939 tarihinde yayımlanan yazılar dolayısı ile İbrahim Hakkı Konyalı’nın açtığı davaya bakıldı ve bu davanın da diğerleri ile birleştirilmesine karar verildi⁸⁶.

Davaya 13 Mart 1940’ta devam edildi. Mahkemede Konyalı ve avukatı Ethem Ruhi ile Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif ve avukatları İrfan Emin ile Suat Ziya hazır bulundular. Konyalı’nın müracaatı üzerine Başsavcılık

⁸¹ Sertel, S. Z. (25 Şubat 1940). “Gençliğin Hassasiyeti”, *Tan*, 5.

⁸² *Tan*, (1 Mart 1940), 7; *Son Dakika*, (1 Mart 1940), 2.

⁸³ *Akşam*, (27 Mart 1940), 10; *İkdam*, (27 Mart 1940), 1- 3; *Vakit*, (27 Mart 1940), 3. Aynı tarihli Tan gazetesi ise “*Matbuat Davaları*” başlığı ile başyazarlarının Yeni Sabah gazetesine açtığı hakaret davasını ön plana çıkarmış ve Yeni Sabah gazetesinin mahkûm edildiği haberini vermişti. *Tan*, (27 Mart 1940), 1- 7.

⁸⁴ *Akşam* ve *Vakit*, (29 Şubat 1940), 5; *İkdam*, (29 Şubat 1940), 2; *Tan*, (29 Şubat 1940), 7.

⁸⁵ *Akşam*, (7 Mart 1940), 3- 4; *İkdam*, (7 Mart 1940), 2; *Tan*, (7 Mart 1940), 6; *Vakit*, (7 Mart 1940), 2.

⁸⁶ *Vakit*, (9 Mart 1940), 3; *İkdam*, (9 Mart 1940), 2; *Tan*, (9 Mart 1940), 2.

da davaya iştirak etmişti. Bu yzden ilk olarak Başsavcılık tarafından hazırlanan iddianame okundu. İddianamede 20 şubat 1940 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yapılan yayımlarla açıkça İbrahim Hakkı Konyalı'nın teşhir edildiği, halkın hakaretine ve kin beslemesine maruz bırakıldığı, gönderdiği tekzip yazısının ertesi gün aynı puntolarla yayımlamadığı ifade edilmekteydi. Bu nedenle Gazetenin yazı işleri müdürünün matbuat kanununun 27. ve 48. Maddeleri ve ceza kanununun 480. Maddesine göre cezalandırılması isteniyordu⁸⁷.

Savcılık makamı iddianamesini bitirdikten sonra söz sırası İbrahim Hakkı Konyalı adına avukatı Edhem Ruhi Bey'e gelmişti. Ruhi Bey ayağa kalkarak özetle şunları söyledi: *"Müvekkilinin Afrodit davasından dolayı verdiği rapor zerine Cumhuriyet gazetesi tarafından garaz ve kinle teşhir edilmiştir. Yapılan suçlamalar doğru değildir. Müvekkilim birçok yazılar yazmış, yayın hayatında tanınmış birisidir. Oysa şimdi aleyhinde yapılan ithamlarla yayın hayatından adeta kovulmuştur. Hiçbir gazete yazılarını kabul etmiyor"* dedikten sonra suçluların cezalandırılması ve müvekkiline de 10 bin lira tazminat ödenmesi talebinde bulundu⁸⁸.

Açıklamalar karşısında söz alan Cumhuriyet gazetesi yayın müdürü Hikmet Münif, adı geçen belgelerin tarihe mal olmuş belgeler olduğunu ve gazetesinde de belgelerle ilgili herhangi bir yorum yapılmadığını, tekzip namenin geç yayımlanmasının sebebini ise art niyetten değil, postadaki gecikmeden kaynaklandığını ifade etti. Belgelerin nasıl elde edildiğini yayın ilkeleri gereği açıklayamayacağını fakat belgelerin sahte olduğu yönünde bir dava açılması durumunda defter halinde olan belgelerin asıllarını mahkemeye ibraz edebileceklerini söyledi. Savcılık makamının yirmi sene evvelki belgeleri şimdiye kadar niçin yayımlamadınız? şeklindeki sorusuna da belgeler şimdi elimize geçti de ondan cevabını verdi⁸⁹. Ardından da Hâkim, sanık konumunda olanların yayımladıkları belgeleri mahkemeye ibraz etmeleri için duruşmayı bir hafta erteledi.

Oldukça tartışmalı geçen 26 Mart'ta yapılan duruşmada Hikmet Münif Bey'in avukatları Cumhuriyet gazetesinde neşredilen belgelerin hakaret niteliğinde olmadığı, sadece tarihi belgelerin yayımlandığını bir kere daha ifade ettiler. Bu nitelikteki belgelerin yayımlanmasının da suç teşkil etmediği, belgelerin yayımlanması ile İbrahim Hakkı Konyalı'yı Afrodit davasında bilirkişi tayin eden mddeiumumilik makamının hedef alınmadığı ifade edilerek

⁸⁷ Akşam, (17 Mart 1940), 4; Haber, (17 Mart 1940), 4; Tan, (17 Mart 1940), 2; Vakit, (17 Mart 1940), 2.

⁸⁸ Cumhuriyet, (14 Mart 1940), 1-6; İkdam, Cumhuriyet, (14 Mart 1940), 1 -3.

⁸⁹ Akşam, (17 Mart 1940), 4; Haber, (17 Mart 1940), 4; Tan, (17 Mart 1940), 2; Vakit, (17 Mart 1940), 2.

müvekkillerinin beraatını talep ettiler. Hâkim tarafları dinledikten sonra davaya konu olan belgelerin incelenmesi için duruşmayı 29 Mart'a erteledi⁹⁰.

O tarihte yapılan duruşmada da kararın açıklanması 3 Nisan'a bırakılmıştı.

3 Nisan'da okunan karar metninde ise şu ifadeler yer almıştı:

“Yayımlanan belgelerde İbrahim Hakkı Konyalı'nın mensubu bulunduğu millete “eşek” ve Millî mücadele kahramanı, devletimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e de “Yahudi Mustafa Kemal” sözleri ile hitapta bulunuşu, milli vicdan tarafından her zaman için takbih (çirkin) olunacak bir harekettir. Hal böyle olunca müştekiye isnat olunan vesikaların yayımlanmasından sonra onun ceza kanunu ile tespit olunduğu gibi halk nazarında şöhret vakar ve haysiyetinin düştüğünü kabul etmek lazımdır.

Sanık ve avukatları davacıya ait belgeleri müddei aleyhi tahkir etmek gayesi ile değil tarihe hizmet etmek istedikleri için yayımladıklarını söylediler. Hâlbuki tarih bir milletin mukadderatı ve seyri üzerinde hiçbir surette tesir ve nüfuzu olmayan şahıslara ait haller ve hareketlerle meşgul olmaz. Tarih ancak millî hayatın zaruretleri ile gelişen hareketleri kendi sinesinde toplar. İbrahim Hakkı Konyalı ise ne mütarekeden evvel ne de mütarekeden sonra Türk milletinin tarihi ve mukadderatı üzerinde görev almış ve tesir yapmış bir şahsiyet değildir”. Ardından da Hikmet Münif Bey'in mahkemenin mevzusu olan belgeleri yayımlayarak Konyalı'nın kişilik haklarına zarar verdiğine hükmederek dört ay hapis ve 66 lira 60 kuruş ile cezalandırılmasına karar verilmişti⁹¹.

Afrodit kapsamındaki son dava, davanın ilk celsesinde, sanıklardan Semih Lütüfî'nin söylediği, fakat kayda geçmemiş olan bazı sözlerin daha sonra Cumhuriyet gazetesinde yayımlanması suretiyle halkın husumet ve hakaretine maruz bırakıldığı iddiası ile İbrahim Hakkı Konyalı tarafından gönderilen tekzip yazısının yayımlanmamasından dolayı gazete aleyhine açılan davaydı. Dava 19 Nisan 1940 tarihinde görülmüştü. Mahkeme, yazının İbrahim Hakkı Konyalı'yı halkın husumetine maruz bırakacak mahiyette olmadığı, tekzip için olarak gönderilen mektubun da Arap harfleri ile yazılmış ve esasen Peyami Safa'ya bir cevap mahiyetinde bulunduğu anlaşıldığından suç mahiyetinde görmemiş ve gazetenin Yazı İşleri Müdürü Hikmet Münif Bey için beraat kararı vermişti⁹².

⁹⁰ *Akşam*, (27 Mart 1940), 10; *İkdam*, (27 Mart 1940), 1- 3; *Vakit*, (27 Mart 1940), 3.

⁹¹ *Tan*, (4 Nisan 1940), 4.- 6.

⁹² “Afrodit Davaları Sona Erdi”, *Akşam*, (20 Nisan 1940), 6; “Son Afrodit Davası Dün Bitti”, *İkdam* ve *Tan* (20 Nisan 1940), 2; *Yeni Sabah*, (20 Nisan 1940), 7.

Afrodit ile ilgili Temyiz Mahkemesinin kararı ve ardından başlayan Konyalı ile Cumhuriyet gazetesi mahkemesi üzerine bir daha böyle bir tartışmanın yaşanmaması ve milletvekillerinin bu tür konuların içinde yer almaması için konu TBMM’de de tartışıldı. Yasal boşluk varsa giderilmek istendi. Ancak yeni bir yasal düzenlemeye gerek görülmedi. Konu ile ilgili görüşlerini açıklayan Ankara Milletvekili Aka Gündüz “*Kanun diyor ki, ehlihibre midir, nedir ona veriniz, Afrodit’i paçasından yakaladık ona verdik, dedi ki öyle değildir. Tuttuk Üniversiteye verdik, o da öyle değildir dedi, müstehcen değildir dedi, yine ısrar ettiler, talim ve terbiyeye verdik, Maarif vekâletinin Millî Talim ve terbiye adını taşıyan heyetine verdik, o da değildir dedi. Yine ısrar ettiler, mahkeme de değildir dedi. Yine ısrar olundu. Binaenaleyh böyle bir heyete filân verecek olursak meydana bir ikinci Afrodit çıkar. Çok rica ederim, bu inkilâbı her şeyin pahasına ilerleten bu memlekette ne bu Afroditler çıksın ne de bu Afroditleri çıkaranlar çıksın, mâni olalım. Bu kadar basit bir fıkra ise, bu müeyyideler esasen kanunda var. Rencide edermiş, etmezmiş, bu kanuna lüzum yoktur, kanunî müeyyideler esasen var*⁹³” demişti.

Aka Gündüz’ün konuşmasının ardından söz alan Adliye Vekili Fethi Okyar, Gündüz’ün ifade ettiği “*Ne Afrodit davasını isterim ne de Afrodit davasını çıkaranları*” ifadesine cevap vererek mahkemelerin uygulamalarının eleştirilmesini doğru bulmadığını belirtmişti. Mahkemelerin sadece TBMM tarafından çıkarılan kanunları uyguladıklarını belirttikten sonra sözü Afrodit davasına getirdi; “*Afrodit davasını çıkaranlar kimlerdir ve niçin çıkarıyorlar? Afrodit davası malûmunuzdur. Gazeteler uzun uzadıya mevzu bahsettiler. Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkmış olan bir kanun mucibince müstehcen addolunacak kitapları takip etmek vazifesi müddeiumumîlere verilmiştir. Müddeiumumîler bu vazifeyi yaparlarken TBMM’den çıkmış olan kanunları tatbik etmekten başka hiçbir gaye takip etmiyorlar. Bunların muhakemelerinin doğru olup olmadığını tetkik etmek doğrudan doğruya hâkimlere aittir. Esasen mahkemeden geçmiş ve kaziye-i muhkeme halini almış olan bir meselenin tekrar burada münakaşa edilmesine ne lüzum ve ne de ihtiyaç vardır*⁹⁴” demişti.

Tartışmalardan Konya halkı ve basını da rahatsız olmuştu. Konuya, Konya söz konusu edildiği için katılmak zorunda kaldığını ifade eden Ziya Çalık, Yunus Nadi’nin yazısına atıfta bulunarak; “*Konya soyadından dolayı bir isyan vakasını yâd etmeğe lüzum yoktur*” demişti. İbrahim Hakkı Konyalı’nın kendisine yöneltilen eleştirilere kendisinin cevap vereceğini ifade eden Çalık, “*Temennimiz bir tek ismin*

⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, (24. Nisan 1940), Devre 6, C. 10, İctima 1, 43. İnikat, 129.

⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (24. Nisan 1940), 137.

anılması ile 650 bin kişinin sakin bulunduğu bir memleket parçasının yâdına, oranın tarihindeki fena bir faslın söylenmesine lüzum görülmemesidir. Suçu işleyenler cezasını çekmiştir. Cezaya uğramayanlar ise masum olan ve milli ideale bağlı olanlardır. İnkılâp gençliği Cumhuriyet çocukları için bu tür vakaların gündemde tutulması psikolojik bakımdan olumsuz etki yapmaktadır⁹⁵ dedikten sonra eğer Cumhuriyet gazetesinin yayımladığı belgelerin doğruluğu kanıtlanırsa bizzat kendisinin de “Konyalı” soyadının kaldırılması için çalışacağını ilave etmişti.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren Türkiye'de pek çok dönemde değişik isimler altında sansür uygulanmış bazı yasaklamalar yapılmıştır. Yasaklamalar için ileri sürülen gerekçeler ise çoğunlukla devlet büyüklerine hakaret, ülke aleyhinde yapılan yayınlar, kominizim propagandası, müstehcenlik vb. şekilde olmuştur. Benzer gerekçelere dayandırılan yasaklamalar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Ancak, dünyada kabul görmüş bir kitabın, yayınevinin, çevirmenin, onun üzerinde yazı kaleme alarak düşüncelerini beyan eden yazarların ve onları yayımlayan gazetelerin yargılanması kuşkusuz düşünce, sanat ve bilimsel araştırma özgürlüğü ile yakından ilgilidir.

Bir taraftan çağdaşlaşma, düşünce ve ifade hürriyeti, basının özgürlüğü, Batı medeniyeti ile bütünleşme gibi ifadeler dilden düşürülmezken diğer taraftan bu düşüncelerle hiç bağdaşmayan şekilde sansür uygulamalarına devam edilmişti. Türkiye'de Erzincan Depreminin acıları Dünyada ise 2. Dünya Savaşının olumsuz etkileri yaşanırken, dünya klasikleri arasına sayılan ve Türkçeye çevrilen Afrodit romanı savcılık kararı ile toplatılarak yargılanması istenmişti. Savcılık, yargılamalar devam ederken eserlerle ilgili fikir beyan edenlere karşı da adeta savaş açılmış ve dönemin en önemli olaylarını bile gölgede bırakmıştı. Yargılama sonucunda Afrodit müstehcenlikten aklandı. Toplatılan kitaplar sahiplerine iade edildi ve piyasaya sürüldü. Fakat Afrodit davası ile ilgili yayın yapan birçok gazete ve dergi ile yazı yazan çok sayıda yazarın yargılanması yapılmıştı. Yargılamalar neticede yazar, gazete ve dergilerin önemli bir kısmı beraat etmişti, az birkaç yazar ise basın özgürlüğünün kapsamı bakımından

⁹⁵ Ziya Çalık, 'Afrodit ve Ehli Vukuf', Ekekon, 23 Şubat 1940.

yapılan tartışmalarda hakaret içeren ifadeler bulunduğu gerekçesi ile çeşitli para cezalarına çarptırılmıştı.

Afrodit romanı ve çevirmeni ise uzun süren bir yargılamanın sonunda beraat etmişti. Bu karar daha sonraki dnemelerde çevirmenlerin ve yazarların eserlerini verirken daha rahat hareket edebileceklerine imkân tanımıştı. Ancak hangi tür eserlerin müstehcen, hangilerinin müstehcen olmadığı tartışmasının de başlamasına sebep olmuştu. Bu yüzden o dönemlerde olduğu gibi sonraki yıllarda da basın ve sansür sürekli tartışılmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, (1 Mart 1926). Devre 2, C. 23, İçtima senesi 3, 64. İçtima, 45.

TBMM Zabıt Ceridesi, (12 Mayıs 1937). Devre 5, C. 18, İçtima 2, 58. Birleşim, 81.

TBMM Zabıt Ceridesi, (24 Nisan 1940). Devre 6, C. 10, İçtima 1, 43. İnikat, 129.

TBMM Zabıt Ceridesi, (22 Mayıs 1940) Devre 6, C. 11, İçtima 1, 54. İnikat.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, C. 3, Fevkalade içtima, 35. Toplantı, 25 Temmuz 1931, 366.

Süreli Yayınlar

(Kullanılan gazeteler dipnotlarda belirtilmiştir.)

Akşam (1940)

Cumhuriyet (1933- 1940)

İkdam (1940)

Milliyet (1927- 1933)

Resmî Gazete, (27 Mayıs 1940). S. 4519.

Son Dakika (1940)

Son Posta (1940)

Tan (1939- 1940)

Vakit (1939- 1940)

Yeni Adam (1940)

Yeni Sabah (1940)

Dem, (Aylık Kültür Sanat Dergisi), (Mart 2002). S. 11, 19.

Kitaplar ve Makaleler

“Afrodit Davaları Sona Erdi”, *Akşam*, (20 Nisan 1940), 6.

“Son Afrodit Davası Dün Bitti”, *İkdam*, (20 Nisan 1940), 2.

Taner, A. (2009). “I. Meşrutiyet Döneminde Matbuat ve Neşriyat Yasakları”, *Tarihin Peşinde*, S. 2, Konya.

Dalkılıç, M. (24 Nisan 1939). “İzmit Resim Sergisi ve Müstehcen Kelimesinin Şümülü”, *Haber Akşam Postası*, 3.

Deniz, G. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Basın Yayın Yasakları (1923- 1960)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Salahaddin, G. (25 Şubat 1940). “Afrodit’in Muhakemesi– Adliye Şimdiye Kadar Böyle Kalabalık Görmemişti”, *Cumhuriyet*, 2.

İhsan, I. (2006). *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. C. 5, Elvan Yayınları, Ankara.

“İstanbul Matbuatı Mahkemede”, *Cumhuriyet*, (28 Şubat 1940), 1- 5.

Feridun, K. (1955). *Karabekir’in Kitabı Niçin ve Nasıl Yakıldı, Siyasi Dargınlıklar*, C. 5, Ekicigil Matbaası, İstanbul.

Safaeddin, K. “Takdir Hakkı- Afrodit’in Doğurduğu Bir Mesele”, *Cumhuriyet*, (29 Nisan 1940).

Kısakürek, N. F. (26 Şubat 1940). “Rapor”, *Son Telgraf*, 1.

“Konyalı’nın Mektubu”, *Cumhuriyet*, (23 Şubat 1940), 1- 5.

Konyalı, İ. H. (1940). *Tarihi Afrodit*, Numune Matbaası, İstanbul,

“Necip Ali Kücüka Diyor ki”, *Cumhuriyet*, (29 Şubat 1940), 1- 6.

Nadi, N. (10 Temmuz 1964). “Afrodit Davası ve Geri Davranışlar”, *Cumhuriyet*,

Nadi, N. (1979). *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 78- 79.

- Nadi, Y. (20 Şubat 1940). "Afrodit işinin mahiyeti- İbrahim Paşa Sarayını Yıkırmakta Elbirliği Eden Kuvvetler Afrodit Davasında da Omuz Omuza Yürüyor", *Cumhuriyet*, 1.
- Luis, P. (1939). *Afrodit- Eski Adetler*, Türkçe çevirisi Nasuhi Baydar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul,
- Ozansoy, H. F. (29 Ağustos 1939). "Müstehcen Nedir", *Son Posta*, 6.
- Ozansoy, H. F. (1970). *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara,
- Safa, P. (12 İkinci kânun 1940). "Davacı Biziz", *Cumhuriyet*, 3.
- Safa, P. (19 Şubat 1940). "Hadiseler Arasında- Afrodit Ticareti", *Cumhuriyet*, 3.
- Said, M. (24 Şubat 1940). "Afrodit Etrafında- Eserin Mütercimi Nasuhi Baydar İzahat Veriyor", *Cumhuriyet*,
- Semiz, Y. (2015). "Atatürk ve Kazım Karabekir Paşa", *Kazım Karabekir Paşa'ya Vefa*, Kombassan Vakfı Yayını, Konya, 125.
- Semiz, Y. (2015). "İbrahim Hakkı Konyalı (1896- 1984), Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, Konya, 133- 134.
- Sertel, S. Z. (8 Şubat 1940). "Afrodit Davası", *Tan*, 5.
- Sertel, S. Z. (11 Şubat 1940). "Geri Zihniyet, İleri Zihniyet", *Tan*, 5.
- Sertel, S. Z. (25 Şubat 1940). "Gençliğin Hassasiyeti", *Tan*, 5.
- Tuna, S. (Bahar 2021). "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Basınına Yönelik Önemli Bir Dava: Akşam Gazetesi Davası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* (347- 375), 33
- Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. (2006). C. 5, Elvan Yayınları, Ankara.
- "Vatandaşların çok önemli bir kısmını üniversite öğrencileri oluşturuyordu." *Cumhuriyet*, (25 Şubat 1940), 1.
- Uraz, M. (1937). *Esad Mahmud: Hayatı, Eserleri, Sühulet* Kitabevi, İstanbul.
- Us, A. (21 Şubat 1940). "Bir Yıkmanın Mesuliyeti", *Vakit*,

Us, A. (28 Şubat 1940). "Cumhuriyet Mahkemelerinin İstiklaline Hürmet", Vakıf, 1.

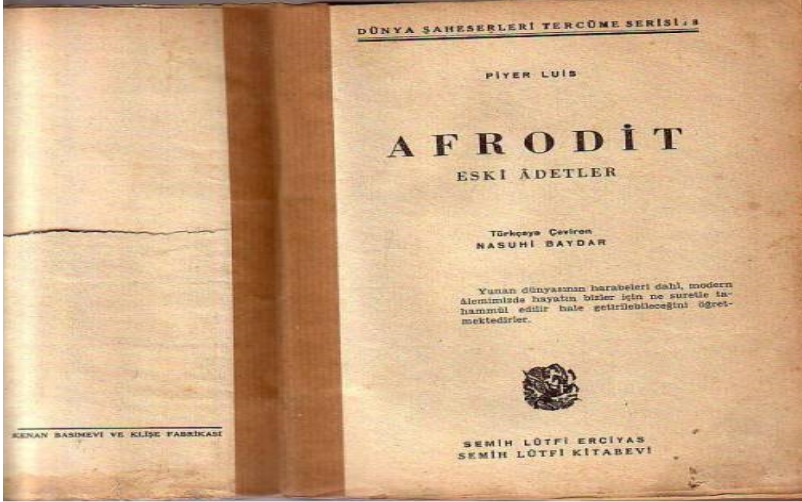
Yamaç, C. (11 Nisan 1940). "Vitrin", *Servet-i fünun- Uyanış*, C. 87, No. 2277.

Yılmaz, M.- Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923- 1973)*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

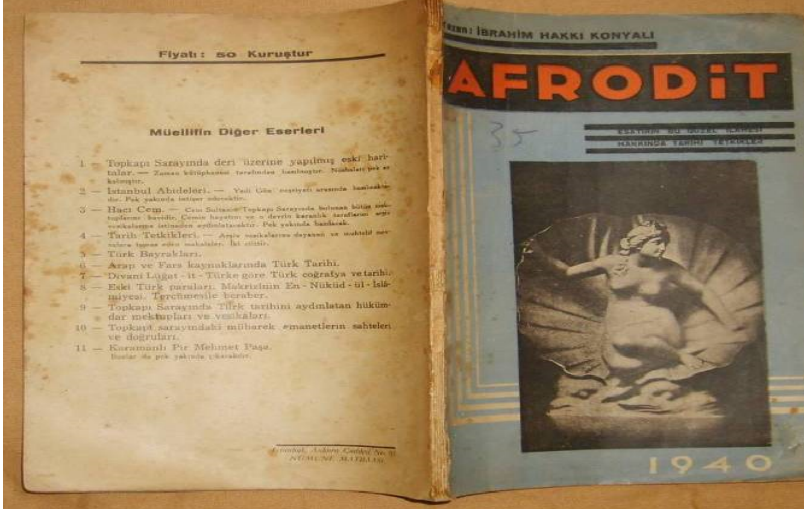
Yöntem, A. C. (1977). "Fazıl 1759- 1810", *İslam Ansiklopedisi C. 4*, MEB yay. İstanbul.

EKLER

Ek 1: Afrodite Romanının kapak sayfaları

NASUHI BAYDAR TARAFINDAN ÇEVİRİLEN AFRODİT ROMANI

İBRAHİM HAKKI KONYALI TARAFINDAN YAZILAN AFRODİT KİTABININ KAPAĞI

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Afrodite Davası: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk Basınında Sansür Uygulamasına Bir Örnek

Ek 2: Afrodite Davasının duruşmasına ait gazetelerde yer alan görseller

(ATAD)

- 165 -

EK. 3: 20 Şubat 1940'ta Cumhuriyet Gazetesinde yer alan mahkemelik olan yazı

(ATAD)

Temyiz mahkemesi

**Afrodite dair beraet
kararını tasdik etti**

CUMHURİYET 03 Nisan 1940, s. 1

**Musadere edilen kitablara iade edilecek - İkinci
Afrodit kitabına dair takibat da durdurulacak**

Istanbul Cumhuriyet Müddeiumumiliği tarafından müstehçen telâkki edilen «Afrodit» kitabını tabı ve neşrettiklerinden dolayı haklarında dava açılan kitabacı ve matbaacı İstanbul ceza mahkemesinden beraet kararı almışlardı. Müddeiumumiliğin temyiz ettiği bu karar, Temyiz mahkemesi tarafından tasdik olunmuş ve davaya aid dosya, dün Müddeiumumiliğe iade edilmiştir.

Afrodit kitabı ve davasına dair neşriyatlarından dolayı Müddeiumumilik tarafından aleyhlerine dava üzerine dava açılan birçok gazete ve muharrirlerin muhakemeleri devam ederken, Temyiz mahkemesinin bu âdil kararı tasvib etmesi, Türk efkârı umumiyesinde, tahsien gençlik arasında derin bir memnuniyet ve vicdan hazzile karşılanmıştır. Temyizin tasdiki üzerine, evvelce İstanbul Müddeiumumiliği tarafından toplattırılmış olan Afrodit kitablara da sahibine iade edilecektir.

Diğer taraftan, bu kitab hakkındaki ilk beraet kararı üzerine çıkarılmış olan ikinci Afrodit kitabı da Müddeiumumiliğin emriyle toplattırılmıştı. Temyiz kararından sonra bu kitaba dair takibat da durdurulmuştur.